

სოფლის

33/45

იბრძოლებს

გლებები

121

~~საქართველოს~~

სიცილიაზი

თარგმანი

პოლ. კალანდოძისა.

საქართველოს

თფილისი
სტამბა კ. თვართქილაძის
1906

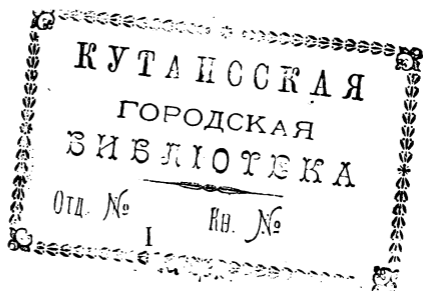
გ. მეთაისის სს. სს.

ბიბლიოთეკა

საქართველოს

სს. სს. სს. სს.

Доз. пенз. Тифлисъ, 15 февраля 1906 год:

ჩვენგან ძლიერ შორს, ხმელთა შუა ზღვისპირათ, მდებარეობს მშვენიერი ქვეყანა იტალია. ამ ქვეყნის ერთ ნაწილს შეადგენს კუნძული სიცილია, რომელიც სივრცით ზოგიერთ ჩვენ გუბერნიებზე ნაკლები იქნება. როგორც იტალიაში ისე ამ კუნძულზე ისეთი ჰავაა, რომ აქაურ მცხოვრებლებს თითქმის წარმოადგენაც არა აქვთ რა არის ზამთარი. თოვლი და ყინვა მათ თავის დღეში არ უნახავთ. იქ მუდამ თბილა, იქ მუდამ ზაფხულია. მთელი ქვეყანა სხვა და სხვა ყვავილებით აქრელებული ერთ ვებერთელა ბალს წარმოადგენს. იქ ტყეში თავისუფლათ ხარობს ისეთი ხეები, რომლებიც ჩვენში იშვიათათ მოიპოვება. მთები და ქალები იქ დაფენილია ვენახებით, ფოკთოხლის ხეებით და სხვა მრავალ ხეხილებით. სიცილიელების უმთავრეს სახსარს ცხოვრებისას შეადგენს ღვინით და სხვა და სხვა ხილეულობით ვაჭრობა. აქედან ბლომათ გააქვთ საზღვარ გარეთ ღვინოები და ხილეულობა. მართალია კუნძულზე ზოგიერთ ადგილას მიწის მუშაობასაც მისდევენ, მარა იმდენათ კი არა. ყანებს აქ ძვირათ შეხვდება.

კაცი, თითქმის მთელი კუნძული ვენახებით და ბაღე-
ითაა დაფენილი.

თუმცა სიცილია თავის ადგილ-მდებარეობით
ნამდვილ წალკოტს წარმოადგენს, ბუნებისაგან უხვათ
დაჯილდოვებულია, მარა აქაური გლეხობა, როგორც
საზოგადოთ ყველგან, სიღარიბეში სულს ლევს.
ამის მიზეზი კი, სხვა მრავალ მიზეზებს გარდა, მიწის
სიფიწროვეა. ამ მშვენიერ, ზღაპრულ ქვეყანაში
მხოლოდ ისინი ცხოვრობენ ფუფუნებით და განცხრ-
ომით, რომლებსაც მთელი მიწა-წყალი ხელში ჩაუ-
გდიათ და გლეხების ოფლით და სისხლით მონა-
გარით ძლებიან, ე. ი. მემამულეები. აქაური
გლეხობა სრულიად ბოგანოა. მათ თითქმის ერთი
ნაქერი მიწაც არ გააჩნიათ. მთელი მიწა-წყალი მემამ-
ულეების საკუთრებას შეადგენს. მაგალითათ დჯე-
ნოვეზეს ოლქში გლეხების სამ დესიატინა *) მი-
წაზე მემამულეს 97 დესიატინა მოდის. ასე რომ
ერთ მემამულეს ოცდათორმეტჯერ მეტი მიწა აქვს
ვიდრე გლეხს. სიკულიანისა და მის მახლობელ
ოლქებში თითქმის მთელი ადგილ-მამული ერთ კაცს
ბარონ აგნელოს ეკუთვნის; ტერანოვის ოლქის
მთელი ნახევარი თავადი მონტელეონეს კერძო სა-
კუთრებას შეადგენს. თითქმის ასეა მთელ კუნძულზე;
მიწები ბარონებისა და თავადების ხელშია. უმიწა-
წყლო გლეხები კი იძულებულნი არიან მათ მიწე-

*) დესიატინა ორ ქვეა ნახევარია.

ბზე იმუშაონ, იქ ღვარონ ოფლი, იქ აწვეთონ სი-
სხლი და მათი სისხლით და ოფლით გაპოხიერებულ
მიწის ნაყოფით ბარონების განცხრომას ხელი შეუ-
წყონ.

როგორც საზოგადოთ ყველგან იქაური თავად-
აზნაურობა მიწასთან დაშორებულია, თავიანთ ადგილ-
მამულის მოვლა-პატრონობა მათ სირცხვილათ მია-
ჩნიათ. ისინი უმეტესათ ქალაქში ცხოვრობენ და თა-
ვიანთი მამული მოურავების ანაბარათ აქვთ მიტო-
ვებული. მოურავი, როგორც დაქირავებული კაცი,
ნაკლებათ დაინტერესებულია სხვისი მიწის დამუშა-
ვებაში და ამიტომ ბევრი ადგილები სრულიად უსა-
რგებლოთ არის მიტოვებული. გლეხები წელში
იგრჩებიან, ოფლს ღვრიან, შრომობენ წლიდან
წლამდე მემამულეების ადგილებში, თვითონ სილა-
რიბეში სულს ღევენ და მემამულეები კი გლეხების
ოფლში გაწურულ ფულებს იჩხრიალებენ ჯიბეში
და განცხრომით ცხოვრობენ ქალაქებში. ისინი
სრულიად დაინტერესებული არ არიან საიდან შე-
მოდით ეს ფულები, თავსაც არ იტკივებენ ვაიგონ
რა ამბები ხდება მათ მამულში, ვისი სისხლით და
ოფლით ცხოვრობენ ასე განცხრომით. ხშირათ
ხთება ხოლმე, რომ ზოგიერთი მემამულეები მთელ
თავის სიცოცხლეს ქალაქში ატარებენ, სოფლათ
აუარებელი მამულები აქვთ, რომლებიდან ყოველ
წლობით შემოდით ფულები და ისე იბადებიან და

კვდებიან, რომ ერთხელაც თვალს არ გადაავლებენ იმ მამულს, რომელიც მათი განცხრომის წყაროთ გამხთარა.

მემამულეების მიწებს ხშირათ გლეხები იღბენ იჯარით, მარა მემამულე პირდაპირ მათთან არ იჭერს საქმეს. ის აძლევს თავის მიწას ნაწილ ნაწილათ მდიდარ მოიჯარადრეებს, ესენი თავის მხრივ უწევენ საიჯარო ფასს და წვრილ-წვრილათ აძლევენ სხვებს. ხშირათ მოხდება ხოლმე, რომ ვერც მოიჯარადრეებიდან ეღირსება გლეხი მიწის აღებას. ის კიდევ სხვების ხელში გადადის და ასე რამდენიმე კაცს შემდეგ გადადის იმათ ხელში, ვინც მას ამუშავებს.

ამ გვარათ მუშა ოთხი ხუთი წურბელა მოიჯარადრეთა ხელში გავლის შემდეგ ღებულობს მიწას. მისა და მემამულეს შორის შუამავლების მთელი ჯგუფი დგას და ყველანი სვაფ-ყორნებით გლეხის გასაძიძვნათ იღესავენ კბილებს. ამიტომ არის, რომ თითქმის სადაც კი ასეთი ამბები ხდება გლეხები ზიზღით უცქერიან მოიჯარადრეებს, ვიდრე თვით მემამულეებს და მათ მოურავენს.

რა უნდა შისცეს გლეხმა მიწაში და რა სარგებლობა აქვს მას ამ მიწიდან? სხვა და სხვა ადგილას სხვა და სხვაგვარათ ხდება საქმე. თითქმის იმ ადგილებშიც კი, სადაც გლეხი შეღავათიან პირობებში იღებს იჯარით მიწას, უზრუნველ ყოფილი არაა და ლუკმა პური მუდამ ენატრება. კარგია ვისაც ფული

აქვს, მას შეუძლია 15—20 წლით აიღოს იჯარით მიწა, მარა აბა ფული ვინ მიაშავა საწყალ გლეხს, ან და თუ აქვს განა ჯიბეში ჩადებას აცლიან? ეს რომ ასე იყოს, მთელი ქვეყნის მუქთა-ხორა ჩინოვნიკები და მღვდელ-ბერები ხომ შიმშილით ამოწყდებოდნენ? იჯარის ფასათ გლეხი მოსავლის ნახევარს იხთის. ხშირათ ასეც ხდება, რომ გლეხი მთელი მოსავლის ერთ ნაწილს თვითონ იტოვებს და ორ წილს მამულის პატრონს აძლევს.

ყველა ამას გარდა, განსაკუთრებულ პირობების წყალობით, გლეხი მემამულის მაგივრათ თვითონ იხთის მიწის ბაჟს. აბა ეხლა ვნახოთ რა ხრიკებს მიმართავს ხოლმე მემამულე, როცა გლეხს იჯარის ვადა უთავდება. როგორც იცით გლეხი იღებს გავერანებულ მიწას იჯარით, ჰკაფავს, სწმენდავს, ხნავს, აშრობს ჰაობებს, ანოყიერებს მიწას და როცა მიწა მეტ სარგებლობის ძლევას იწყებს, მემამულე დროს უყურებს და იჯარის ფასს უწევს. მან კარგათ იცის, რომ გლეხისთვის მიწა საჭიროა და რაც მეტს გამოაციცლის მით უკეთესი მისთვის. რომ ხშირათ ისარგებლოს ასეთ შემთხვევებით ის მოკლე ვადით აძლევს მიწას გლეხს. მემამულე იმის გამოკვლევაში სრულიად არ შედის რატომ იძლევა მეტ სარგებლობას მისი გავერანებული მიწა, ვისი წყალობით მოხთა ეს. ის ფიქრობს მხოლოდ იმაზე, რაც შეიძლება მეტი ასწა-

პნოს საწყალ გლეხს. იმ შემთხვევაში თუ წინანდელი მოიჯარადრე უარს იტყვის ფასის მიმატებაზე, მას ეს სრულებით არ აწუხებს. მისი მიწები არ დარჩება გაუცემელი. გლეხი და მიწა ეს ორი ერთმანეთზე მჭიდროთ შეკავშირებული საგანია. უმიწო გლეხი ვერ იარსებებს. მას სხვა სახსარი არ აქვს გარდა მიწის მუშაობისა. ეს კარგათ იცის მემამულემ და ამიტომ არხეინათ არის. მიწა მემამულის ხელშია, გლეხს მიწასჭირია. მემამულე ფასს უწევს თავის მამულზე, მას უნდა გლეხს დრო უშოვნოს და ტყავი გააშპოს. საწყალ გლეხს მეტი გზა არ აქვს იჯარის ფასი უნდა მიუმატოს და მიწა აიღოს. ამ გარემოების წყალობით გლეხებს სრულიად გული უცრუვდებათ მიწის მოვლა-პატრონობაზე. ან კი რა ქნას თუ სხვა რიგათ მოქცევა არ შეიძლება. თუ ეცადა გლეხმა და მიწა გამოაკეთა, როცა მემამულე შენიშნავს ჩემი მამული მეტ სარგებლობას იძლევა ვიდრე წინეთო, ფასს უმატებს და ასე გამოდის თითქო გლეხი თვითონ თავის მტერი იყოს, ის მეტი შრომით და მიწის მოვლა პატრონობით თვითონვე ლესს თავის დასაკლავ დანას. ამიტომ გლეხი გულაცრუებული ეკიდება მიწას, ოღონდ კი მოჩიჩქნოს და ცოტა მოსავალი მოიწიოს და სხვა არ უნდა, მის მოვლა-მოშენებაზე სრულიად აღარ ფიქრობს...

ხშირათ გლეხი მამულის პატრონს შემო-

საელის ნაწილის მაგიერ პირობის დაგვართ პურს აძლევს, მაგალითათ ერთ ღესიატინაზე 6-დან 12 კოლამდე. ასეთი პირობები გლახებისთვის მეტათ საზარალოა. მოხთება ხოლმე, რომ ორ სამ წელიწადს მოუსავლობაა, მიწა არაფერს არ იძლევა. მემამულე ამაზე თავსაც არ იტკივებს, ისარ კი თხულობს მოვიდა რამე მის მიწაზე თუ არა, მან იცის მხოლოდ რომ გლახმა მას დაპირებული პური უნდა ჩაუყაროს ბედელში და მის მიწაზე მოიყვანს ამ პურს თუ სხვაგან იზოვნის მისთვის სულ ერთია. გლახს მეტი გზა არ აქვს, უნდა ვალი აიღოს და მემამულე გაისტუმროს. ის ძალა უნებურათ ხელში უვარდება სოფლის წურბელებს, რომლებიც სიამოვნებით აძლევენ მას ფულებს, რომ შემდეგში ერთი ორათ გადაახდევინონ. ამ ქსელში გაბმული გლახი ძნელათ დაახწევს თავს. არის კიდევ სხვაგვარი პირობებიც როცა მაგალითათ გლახმა თავის ცხენით, თავის ხარჯზე უნდა შეასრულოს ყველა სამუშაო, დახნას, დათესოს, მომკას და გალენოს. ამისათვის ის იღებს მოსავლის მეოთხედს. ამ მეოთხედიდან მან თითონც უნდა იცხოვროს ცოლ-შვილით და ყველა გადასახადები გადაიხადოს. ეყოფა კი ეს მეოთხედი? მემულეები იტყვიან როგორ არ ეყოფა, გლახს მოთმენა შეუძლია, თუ მოშივა და შესცივა არაფერია გაუძლებსო, მარა ჩვენ რომ გვკითხონ კი სულ სხვას ვიტყვი. ცხადია ყველაფერს ვერ გასწვდება ეს მე-

ოთხედი და რომ შიმშილით არ მოკვდეს საწყალი გლეხი იძულებულია ისევ თავის მეზობელ სოფლის წურბელას მიმართოს და სესხი აიღოს მისგან. წურბელას ხომ სარგებელი უნდა და ამ სარგებელს გლეხი ახალ მოსავლის მეოთხედიდან იხთის. ასე რომ რაც დრო გადის უფრო და უფრო იფლებო ვალეზში და სიკვდილამდე თავს ვეღარ აღწევს ასეთ მდგომარეობას.

უარეს მდგომარეობაში არიან ის გლეხები, რომლებიც დღიურათ მუშაობენ. ერთ ოლქში ისინი ვერასოდეს ვერ შოულობენ საკმაო სამუშაოს, ამიტომ იძულებული არიან შვიდი-რვა გლეხი ერთათ შეერთდეს და ერთი ოლქიდან მეორეში იარონ სამუშაოს საძებნელათ. ასე დადიან ისინი მთელ სიცილიაში. მათთვის არც სახლია და არც სასამელსაქმელი. ხშირათ ცივ ღამეებში ცის ქვეშ ათენებენ ღამეს. მათ, რასაკვირველია, არ იციან სად და რომელ ადგილას არის საჭირო მუშა ხელი, სად იშოვება სამუშაო და ტყუილ უბრალოთ მშვიერ-მწყურვალნი დაეხეტებიან უგზო უკვლოთ. შიმშილ-წყურვილი და ძალღური ცხოვრება სხვა და სხვა ავათ მყოფობას იწვევს და ბევრი მათგანი გზაში იხოცება. თუ ოდესმე მათ ბედმა გაუღიმა და სამუშაოს წააწყდენ, დიდი ბედნიერება არც აქმოელით. მშვიერ და ღონე გამოღეულ ადამიანს დღეში 14-16 საათი მუშაობა უხდება და ეს კი საბოლოოთ წელში სტეხს მათ.

მემამულე კი თავის პირუტყვებზე უფრო მეტს ფიქრობს, ვიდრე მოჯამაგირეებზე. მისთვის სულერთია დაიბრჩევა ის ძალიან თუ არა, თუ უკვდება სხვის ადვილათ იშოვნის. ის მხოლოდ იმით არ-ს დაინტერესებული, რომ რაც შეიძლება მეტი სისხლი გა-მოწოვოს მას. ასე, რომ მოექცეს მუშა საქონელს ეს კი მასთვის ზარალია, რადგან საქონელში ფული აქვს მიცემული და მოჯამაგირე კი მას სრულობით არ უყი-დება.

მართლაც რაც დრო გადის ამ გვარ პირობებში სიცილიის გლახობა საშინელ მდგომარეობაში ვარდება; ის ღარიბდება და მის საკუთარ მეურნეობას ბოლო ედება. მემამულეები და სოფლის წურობელები სრულიად ანადგურებენ საწყალ გლახს. მას მეტი გზა არ დარჩენია გარდა იმისი, რომ მოჯამაგირეთ დადგეს. რაც დრო გადის სამუშაოს მძებნელთა რიცხვი თანდათან მატულობს, ერთი მეორეს ეცილებიან და მით სამუშაო ქირას ძირს სწევენ. სდგება მოჯამაგირეთა არტელები, ისინი სიცილიიდან გადადიან იტალიის სხვა ადგილებში, ხშირათ მეხო-ბელ სხვა სახელმწიფოშიც, როგორც მაგალითათ საფრანგეთში და შვეიცარიაში. იქაური მუშები მტრულის თვალით უცქერიან შემოსულ მუშებს. ამის მიზეზი შემდეგია: თავიანთ სახელმწიფოში მათ არაფერი სამუშაო არა აქვთ, შიმშილს და წყურვილს იტანენ და რა კი სხვაგან სამუშაოს იშო-

ენიან, იმას კი აღარ უყურებენ მათთვის ან სხვისთვის ხელ საყრელია თუ არა და რამდენიც უნდა მისცენ დღიური სამუშაო ქირა ყაბულოდებიან. ადგილობრივ მუშებს ამით ისინი ლუკმა პურს აცლიან ხელიდან. იმათ გამუდმებული ბრძოლით დიდი ხანია მოუპოვებიათ მეტი სამუშაო ქირა, გაუმჯობესებიათ თავიანთი პირობები, ახდენენ გაფიცვებს, ერთ გროშს არ უთმობენ ხაზენებს და ცდილობენ კიდევ უფრო გაუმჯობესონ თავიანთი ცხოვრება და ამ დროს სხვა სახელმწიფოდან მიდიან მუშები და უცბათ სამუშაო ქირას ძირს სწევენ, ერთი სიტყვით ერთი დაკვრით ანგრევენ იმას, რაც ადგილობრივ მუშებს მთელი წლოვით უშენებიათ. ამ მიზეზით ხშირათ მოსულებსა და ადგილობრივ მუშებს შორის ჩხუბი და შეტაკება ხდება. მუშები თავიანთ ძმებ მუშებს ცემით და წყევა-კრუღვით ისტუმრებენ იტალიისაკენ. განა ისინი დამნაშავე არიან, რომ ეს ასე ხდება? მათ არ იციან და ვერ გაუგიათ, რომ სხვათრივ ცხოვრება შესაძლებელია. ვერ გაუგიათ, რომ მათ ხელთ არის საშვალეობა, რომლის წყალობითაც მათ შეუძლიათ ამ საზარელ მდგომარეობიდან თავის დახწევა.

ასეთ მდგომარეობაში არიან მოსიარულე მოჯამაგირეები, მარა არც ისინი არიან კარგ დღეში, რომლებიც ადგილობრივ შოულობენ სამუშაოს. მათი სამუშაო ქირა რაღაც ორიოდ გროშია და

ისიც ბედნიერს ელირსება მისი ფულათ მიღება, ფულის მაგიერ დამპალ პურს ან მონაყილ (წამხთარ) ღვინოს ლეზულობს. ამას თან ერთვის ისიც, რომ მოჯამაგირეებს ხშირათ ქალაქში უხთება ცხოვრება; ვიდრე სოფელში. იქ ისეთი ადგილები არის სადაც სოფლები ცოტაა. საზოგადოთ სიცილიაში გლეხები ისე ცხოვრობენ, როგორც ჩვენში—გურია-სამეგრელოში და იმერეთში. ვისაც მიწა საკუთარი აქვს მას ზედ სახლი უდგას და თავისი მიწა შემოზღუდული აქვს. ვისაც საკუთარი მიწა არა აქვს მას არც სახლი აქვს, მემამულეები ნებას არ აძლევენ მათ თავიანთ მიწებზე სახლის აშენების. ამიტომ უსახლკარო გლეხი იძულებულია ქალაქში წავიდეს და იქ სადმე ერთ კუნძულში შეაფაროს თავი. საზოგადოთ როგორც ყოველგან, ქალაქში ცხოვრება ძვირია, იქ არ შეუძლიათ იყოლიონ შინაური ფრინველი, ძროხა და სხვა და ყველაფერი ფულზე უნდა იყიდონ. გარდა ამისა სიცილიაში კიდევ ერთი ახირებული კანონია ხმარებაში. ვინც ქალაქში გადასახლდება და თან რაიმე სანოვაგეს გადაიტანს, ამ სანოვაგეზე ბაჟს ახთიებენ და იმას კი არ კითხულობენ გასაყიდათ შემოაქვთ თუ თავიანთვის.

გადასახლადს გლეხები საზოგადოთ მთელ იტალიის სახელმწიფოში ძალიან ბევრს იხთიან. ყოველწლობით „ნედლომკებში“ (დარჩენილი გადასახადი) არა ერთი და ორი გლეხის ჯვლა-დიდება ილუპება და იყიდება; გადასახადებს სიცილიაში ისე არ ახდევინებენ, როგორც ჩვენში. იქ არის ეგრეთ წოდებული „სა.

კომლო“ გადასახადი, თუმცა ჩვენშიაც არის ასეთი გადასახადი, მარა იქ სულ სხვაფერ არის. მაგალითად, ვისაც ერთი ჰუხარი აქვს სახლში, ის ნაკლებს იხთის, ვისაც ორი—მეტს, და ასე ამ გვარათ: გადასახადია აგრეთვე საქონელზე, თითო სულზე განსაზღვრული, დესიატინა მიწაზე და სხვა. უკანასკნელ ხანებში, როცა სიცილიაში გადასახადების გამო დიდი არეულობა დაიწყო, ბევრმა ნასწავლმა კაცებმა ყურები გამოიჩხრიკეს და დაიწყეს გლეხების ყოფა-ცხოვრების გამოკვლევა, დაიწყეს მიზეზების ძებნა, რატომ უჭირთ სიცილიელ გლეხებს ცხოვრებაო. მათ გამოიკვლიეს რას აძლევს გლეხს მიწა, რა უჯდება მას ოჯახის შენახვა, და რამდენ გადასახადს იღებს წელიწადში. აღმოჩნდა, რომ იქაური გლეხები საშიშარ მდგომარეობაში იყვნენ და ასეთ პირობებში მათ არ შეეძლოთ ცხოვრება. თითო სულზე ოჯახში, წელიწადში, ჩვენებურ ფულზე, რომ ვთქვათ, 25 მანეთი ვალი უნდა აეღო ოჯახის პატრონს, რომ შიმშილით არ დახოცილიყვნენ. საიდან უნდა იზოვნოს გლეხმა ეს ფულები? მისი ერთადერთი წყარო მიწაა. სხვა კერძო სამუშაო არაფერია, რადგან სიცილიაში ქარხანა-ფაბრიკები ძალიან ნაკლებათ არის; მხოლოდ ერთ ადგილას არის გოგირდის-მადანი და აქ შოულობენ სამუშაოს. აქ მუშაობა კი ნამდვილი ჯოჯოხეთია. რაღაც საშინელ მდგომარეობას ახტენს ადამიანზე, როცა

მაღარ. აში მიძვრება, მთელ ქვეყანას, მზის სინათლეს შორდები და ლუკმა პურისათვის მთელი დღე ჯოჯოხეთურ შრომას ეწევი. მაღაროებში საძაგელი ჰაერია, რომელიც ცუდათ მოქმედობს ადამიანის აგებულობაზე; ხშირათ მაღარო ინგრევა და მრავალი მუშა იღუპება, წუთი სოფელს ესალმება. ყველა ეს კარგათ იცი, მარა მაინც მიძვრები შიგ; გაჭივრება გიბრძანებს უნდა შეძვრე მაღაროშია და შენც ემორჩილები. ასეთია სიცილიელ გლეხის ბედი.

~~მაწის სივიწროვესა~~ და გადასახადებს გარდა სიცილიელ გლეხებისთვის მეორე უბედურება — ეს მთავრობაა.

იტალიაში სულ სხვა სახელმწიფო წეს-წყობილებაა, ვიდრე ჩვენში, რუსეთის სახელმწიფოში. იტალიაში არის მეფე, მარა თვითმპყრობელი კი არა, როგორც დღემდე რუსეთში იყო, მეფის უფლებები იქ შეზღუდულია; იქაც, როგორც ჩვენში, არიან მინისტრები, ჩინოვნიკები, როგორც ჩვენში გუბერნატორები, მაზრის უფროსები, პრისტავები და სხვა; მარა იქ მათ სულ სხვა სახელები ქვიათ, თუმცა მოქმედებით დიდათ განსხვავდებიან ჩვენი გუბერნატორებისა და მაზრის უფროსებისაგან. ჩვენში, რუსეთში, მაგალითად, უბრალო მოხელე რომ ავიღოთ, იმასაც დიდი უფლება აქვს ხალხზე, თავი ღმერთათ მოაქვს. იქ კი ასე არ არის. იქ მო-

ხელეებს ამდენი უფლება არა აქვთ. იქ ხალხს სახელმწიფო მართვა-გამგეობაში მონაწილეობის მიღების უფლება აქვს. მთელ სამეფოში იქ ხალხი ირჩევს თავის დეპუტატებს, რომლებმაც მთავრობის მოქმედებას ანგარიში უნდა გაუწიონ. ეს დეპუტატები, ანუ ხალხის წარმომადგენლები, შეადგენენ განსაკუთრებულ პალატას და ამ პალატის ნებადაურთველათ თითქმის მეფესაც არ შეუძლია რამე საქმე დაიწყოს და მისდა უნებურათ ნაბიჯი გადადგას. ყველა ეს ძალიან კარგი და სასიამოვნოა, მარა მაგარი ის არის, რომ ამ პალატაში არჩევის უფლება ყველას ერთი არა აქვს, აქ მდიდრებს უფრო მეტი უფლება აქვს, ვიდრე ღარიბებს. უბედურება კიდევ ის იყო, რომ უბრალო ხალხმა დიდხანს ვერ გაიგო რისთვის იყო საჭირო მათთვის თავიანთ წარმომადგენლის არჩევა და გაგზავნა. ამ მიზეზებით ძალიან სარგებლობდნენ მდიდრები და პალატაში ყველა თავის წარმომადგენლები გაჰყავდათ. აქიდან ის გამოდის, რომ მდიდრები მხოლოდ და მხოლოდ თავიანთ ინტერებს იცავენ, და მთელი სახელმწიფოს ხარჯს გლეხებს აწერენ. ან კი რა ენაღვლებათ, როცა სმის გამცემი არავინ ყავთ. ასე ხდება ჩვენში, იმ ადგილებში, სადაც ერობაა შემოდებული. ირჩევენ გლეხები თავის წარმომადგენლათ, „ჩოფანო“ გლეხს, ის მიდის საერობო კრებაზე, მხოლოდ იმ აზრით, რომ თავისი „ვალი“ მოიხადოს. როცა მაგალითად, ამ კრებაზე

ლაპარაკი ჩამოუარდება იმის შესახებ, რომ გლეხებს გადასახდი მოუმატოთო, გლეხების წარმომადგენელს ორი სიტყვის თქმაც არ შეუძლია ამის წინააღმდეგ და რაც მდიდარ მემამულეებს უნდა ყველაფერი სისრულეში მოჰყავთ, წინააღმდეგი არავინ ყავთ. ავიღოთ მეორე მაგალითი, ირჩევენ სოფლის მამასახლის ხმოსნათ ერობაში, ის კი მის მაგიერ რომსოფლის ინტერესები დაიცვას, ერობის უფროსს მისჩერებია თვალებში და იმას ცდილობს როგორ ასიამოვნოს მას; სოფელში მოუსავლობა იყო, ერობის უფროსი, როგორც ყველა მოხელე, როცა ზკითხავენ „ყველაფერი რიგზე არისო“. გლეხი-ხმოსანი კი, როგორც ყურმოჭრილი მონა უფროსის სიტყვებს ადასტურებს. გლეხებმა არ იციან რომ ეს ასე ხდება და უკვირთ შიმშილობის დროს რატომ ერობამ დახმარება არ აღმოგვიჩინაო. 'ის კი არ იციან თუ მათი უფროსი და მათი არჩეული ხმოსანი არიან ყველა ამის მიზეზი.

რუსეთში ეხლა ხდება ასეთი ამბები და სიცილია შაკი წინეთ იყო. გლეხები იქ იმას ირჩევდენ თავიანთ წარმომადგენლათ ვინც მდიდარი იყო და ან კიდევ ვისაც მთავრობა უბრძანებდა. თავიანთ კაცებს ძვირათ ირჩევდენ, რადგან სატახტო ქალაქში წასვლა იყო საჭირო, ამას ხარჯები უნდოდა და მათკი არაფერი გააჩნდათ და თანაც გაუნათლებლობა ხელს უშლიდათ. ამ გარემოებით, რასაკვირველია

ფართოთ სარგებლობდენ ისინი, ვინც გლეხების კისერზე იჯდა და მისი სისხლით და ოფლით სუქდებოდა და საქმეს ისე აკეთებდენ როგორათაც მათთვის სასარგებლო იყო. ასე იყო არა თუ მარტო პალატაში თითქმის ყველა სახელმწიფო დაწესებულებაში, ყველგან **სქელ-ჯიბიანები** ატრიალებდენ საქმეს და გლეხების ინტერესები მუდამ ფეხ-ქვეშ გათელილი იყო. მეტია იმაზე ლაპარაკი, თუ როგორ იქცეოდენ ეს ვაებატონები. რასაკვირველია ყველა სახელმწიფო ხარჯებს გლეხებს აწერდენ კისერზე და თვითონ მშრალზე გამოდიოდენ. მაგალითათ ვსთქვათ ოთხფეხ საქონელზე აწერენ ხარჯს, როგორ გგონიათ? მთავრობა სოფლის წურბელებს მხარს უჭერს, იმას ვისაც 40 სული საქონელი ყავს 10 სულის კვალობაზე აწერენ გადასახადს და საწყალ გლეხს იმ საქონლის გადასახადსაც კი აწერენ, რომელიც დიდხანია დაელუბა.

ასე იყო ჩემო კეთილო გლეხების საქმე დაყენებული წინათ სიცილიაში. ასე საშინელ მდგომარეობაში იყვენ გლეხები ჩაცვივნილი. შრომობდენ, წვალობდენ, წელში იგრიხებოდენ, ითმენდენ ყოველივე გაჭივრებას, შიმშილს, წყურვილს და სიცივეს და რაც დრო გადიოდა უფრო და უფრო იხლართებოდენ მათი მტარვალების დაგებულ ხაფანგში. ყველაფერ გაჭივრებას იტანდენ ტანჯული გლეხები, მარა ამაზე არავინ თავს არ იტკივებდა.

თვითონ განცხრომით ცხოვრობდენ მდიდრები გლეხების სისხლით და ოფლით და გლეხები თუნდ მეწყერსაც წაელო მათთვის სულ ერთი იყო. ხშირათ მოხდებოდა ხოლმე, რომ ხან იქ, ხან აქ სასოწარკვეთილებაში ჩავარდნილი გლეხები იძულებული ხდებოდადენ უკანასკნელი საშუალება ეხმარათ და სასტიკ წინააღმდეგობას უწევდენ მემაულებებს, სახელმწიფო ხარჯის ამკრეფებს („ბორჩიკი) და სხვა სოფლის წურბელებს. „უარესი რაღა დაგვემართება, ერთი გული შევარეკოთ მაინცო“ გაიძახოდენ გლეხები. მერე და როგორ შეხედავდა ამას მთავრობა? მე ვიცი კიოხვას არ დამაცლით და მიპასუხებთ თოფ-ზარბაზნებით, ტყვია-წამლით ეცდებოდა ურჩი გლეხების ჩაჩუმებასო, რადგან თქვენც არა ერთხელ გიცთიათ მთავრობის ასეთი ძალა. მართალი ხართ, ასეთი ამბები მარტო რუსეთში არ ხდება, ასე იყო თითქმის ყველგან, მთავრობას მზათ ყავდა ჯარი, თოფ-ზარბაზნები და ხელათ მიუსევდა „აბუნტებულ“ გლეხებს, ხოცავდენ, იჭერდენ, ამწყვდევდენ ციხეებში და სხვა. ასე გადიოდა დრო. ასეთ მდგომარეობაში სულს ლევდა სიცილიელი გლეხი. მას თან და თან არწმუნებდა ცხოვრება რომ ერთათ ერთი ხსნა მხოლოდ მის ხელში იყო, მხოლოდ თვით მას თავის ძალღონით შეეძლო მონობის ბორკილის დამსხვრევა. სხვისი მოლოდინი, სხვისგან შეველა ტყუილი იმედები იყო მისთვის. ეს თანდათანობით

შეიგნო სიცილიელმა გლეხმა, მარა ამაზე შემდეგ ვილაპარაკოთ.

ავილოთ ასეთი მაგალითი ვსთქვათ მოხდა ისე, რომ ღვინის, ხილეულობის და წუმწუმის ფასმა ძალიან დაიწია მთელ კუნძულზე, ამით რასაკვირველია მადნის პატრონებმა და მემამულეებმა ზარალი ნახეს. ჩვენ რომ გვკითხოს კაცმა, ამ შემთხვევით მემამულეებს და მადნის პატრონებს მართლა ზარალი უნდა ენახათ, მარა საქმე ასე არ არის. რა შვილია მემამულე ან მადნის პატრონი, რომ ასეთ გაჭივრებულ დროს რამე ხერხი არ მოიგონოს და თავის ზარალი არ აინახლაუროს! ასეც შვრებიან, რაც მათ აკლდებათ მუშებისა და გლეხების კისრიდან ივსებენ. მერე როგორ ახერხებენ ამ ოინებს მემამულეები და მადნის პატრონები? აი როგორ: ვსთქვათ წუმწუმის ფასი ძალიან დაეცა ბაზარზე, მემადნე სამუშაო ქირას უწევს და მუშებს ეუბნება, რომ ცუდი დროა, ზარალი მომელის და ამდენს და ამდენს უნდა დამჯერდეთ სამუშაო ქირასო. მემამულეები კი ამ დროს მოსავლის მეტ წილს თხოულობენ, რომ სანოვაგის ფასის დაცემის გამო მათმა შემოსავალმა არ დაიკლოს. ასე და ამ გვართ, როგორც ხედავთ, მდიდრები თავის დღეში არაფერს არ ზარალობენ და რაც უნდა პირობებში ჩავარდენ გამოსავალი გზა აქვთ, მშრომელი გლეხობის კისრიდან იღებენ ყველაფერს! ასეთ პირობებში გლეხებს

მეტი აღარაფერი დარჩენია, რომ სასიკვდილოთ მოემზადონ.

რა უნდა ქნას უბედურმა გლეხმა: მოითმინოს ყველა ეს და უყუროს როგორ იხოცებიან შიმშილით მისი ცოლ-შვილი, როგორ იღუპება მისი ოჯახი?! მართალია გლეხი მომთმენია, მას ყველაფრის ატანა შეუძლია, მარა მოთმენა მაშინ შეიძლება. როცა მომავალში მაინც რამე კარგს მოელი. რას მოელის გლეხი მომავალში? უზომო შრომას, ტანჯვა - წვალებას და გაქივრებულ ცხოვრებას. ასეთმა გამოურკვეველმა მდგომარეობამ გლეხები დააფიქრა. ზოგიერთებმა, რომლებიც უფრო შეგნებული და გაბედული იყვენ, იწყეს ერთათ შეკრება და თავიანთ ჭირ-ვარამზე ლაპარაკი. მათ გადასწყვიტეს, რომ ასე ძალღურათ ცხოვრება შეუძლებელია, რამე ღონე უნდა ვიღონოთ და ჩვენ თავს თვითონ ჩვენ უნდა უშველოთო. გავიდა დრო და მთელ იტალიაში რალაც უცნაური ხმები გავრცელდა სიცილიელ გლეხებზე.

სხვათა შორის ხმა გავარდა, რომ სიცილიელმა გლეხებმა, რომლებიც უფრო გაბედული იყვენ, სიცილიაში არეულობა მოახდინეს, შეკრეს კავშირი და უნდათ მთავრობა და მემამულეები სრულიად მოსპონო.. იმასაც კი ამბობდენ, რომ ამ კავშირის წევრები ქურდები და ავაზაკებიანო. კავშირს ბევრი ნასწავლი ხალხი მიემხრო, ვექილები, მასწავლებლე-

ბი და სხვებიო; თითქოს ნასწავლები გლახებს აქე-
ზებენ, ათას რამეს პირდებიან, გლახების შემწეო-
ბით უნდათ თანამედროვე მთავრობის მოსპობა და
მის ადგილას გაბატონებაო. ამას ზედ უმატებდენ,
რომ თითქო ზოგიერთი ახალგაზდა თავად-აზნაუ-
რობაც მიემხრო გლახებს და თავისიანების წინააღ-
მდეგ ამხედრდენო...

ზოგიერთები წინააღმდეგ იმას ამბობდენ, რომ
ყველა ეს ხმები ტყუილი მოგონებაა, სიცილიაში
არავითარი არეულობა არაა, გლახთა კავშირის შესა-
ხებ ყველაფერი მემამულეების მოგონებულია, რადგან
იმათ საშინლათ ეჯავრებათ, როცა გლახები რამე გო-
ნივრულ საქმეს კიდებენ ხელსო. კავშირი კარგი საქ-
მეაო, კავშირის წევრები ისე ცხოვრობენ ერთმანეთ-
ში, როგორც ძმებიო. მართლაც ბევრი სწავლულე-
ბი და მდიდრები მიემხრენ გლახებს, მხოლოდ სიტ-
ყვით, საქმით არ გეგონათ. ერთი სიტყვით იტა-
ლიაში ერთი აურ-ზაური ასტეხა სიცილიელ გლახ-
ების ამბებმა.

ამ სხვა და სხვა ხმების მიხედვით. შეუძლებელი
შეიქნა, რამე მართალი გაეგო კაცს, მარა საქმე
მალე გამოიჩვენა. მთავრობამ მოულოდნელათ აუა-
რებელი საჩივრები მიიღო სიცილიელ მემამულეთა-
გან გლახების შესახებ. მთავრობას საქმე გაუჩნდა.
ის წინათ არხეინათ იყო, მას სრულიად არ აწუ-
ხებდა რას აკეთებდენ გლახები ან როგორ ცხოვრო-

ბდენ. არ აწუხებდა მთავრობას გლეხების მდგომარეობა, იმიტომ რომ გლეხები ჩუმად იყვნენ და ყველაფერ გაჭივრებას უხმოთ იტანდენ. ამ მოულოდნელმა ამბავმა ძილი დაუფრთხო მთავრობას, მან საჩქაროთ გაგზავნა სიცილიაში მოხელეები, რომ გამოეკვლიათ ხალხის გაჭირვება. ხმა გავარდა, რომ მოხელეებში ერთი საიდუმლო განკარგულებით არის გაგზანილი, რომ დაწვრილებით გაიგოს გლეხთა კავშირების შესახებ ყველაფერიო. ეს ამბავი ვაზეთებშიაც დაიბეჭდა და ზოგიერთმა მეგაზეთებმა თავისი კაცები გაგზავნეს ადგილობრივ ამბების შესატყობათ. მათ რიცხვში იყო ერთ იტალიელი მწერალი როსი.

II

როსი პირველათ ეწვია იმ მოხელეებს, რომლებიც მთავრობამ გაგზავნა საქმის გამოსაკვლევათ. მას ეგონა მოხელეებიდან დაწვრილებით გაიგებდა ყველაფერს, მარა მოსტყუვდა. ზოგი ამბობდა არაფერი ვიციო კუნძულზე სულ სხვა საქმეზე გამოგვგზანესო. ზოგი ვერ ბედავდა ეთქვა რამე, რადგან ეშინოდა ზედმეტი რამე არ ეთქვათ. ერთი სიტყვით ცხადი იყო მთავრობის მოხელეები იმ აზრით კი არ გამოგზავნათ. რომ გაეგოთ ხალხის გაჭივრება და დახმარება გაეწიათ, არამედ იმიტომ რომ გაეგოთ რა კავშირები ჰქონდათ გლეხებს და რამდენი ძალა იყო საჭირო მათ შესამუსრავათ, უკე-

თუ ჯარი იქნებოდა საჭირო გლეხების დასამარცხებლათ. მოხელეები, რასაკვირველია, გლეხებს ახლო არ ეკარებოდნენ, რომ მათგან გაეგოთ მართალი ამბავი; ისინი მემამულეებსა, მღვდლებს და ადგილობრივ მთავრობას ეკითხებოდნენ ყველაფერს და იმათან ჰქონდათ საქმე. ისინი, რასაკვირველია, ყველაფერს ბრალს გლეხებს სდებდნენ, გლეხები კმაყოფილი არიან ცხოვრებით, ყველაფერი აქვთ, ჩვენ ვართ დიდ ზარალში პურის და ღვინის ფასის დაცემითო. ჩვენ გლეხებზე არა ნაკლებ გაჭირვებაში ვართო. ჩვენ ყველაფერს ვუთმობთ გლეხებს, მარა სხვა და სხვა „ბუნტოვჩიკები“ აგულიანებენ და არეულობას ახდენენო; საკმაოა ამ „ბუნტოვჩიკების“ დაჭერა და ციხეში ჩადება და ცხოვრება ჩვეულებრივ კალაპოტში ჩადგებაო, ამბობდნენ მემამულეები.

რაკი მოხელეებიდან ვერაფერი გაიგო, როსიმ მიმართა გლეხთა კავშირის მეთაურებს; აქ მას სულ სხვა რიგათ შეხვდნენ. კავშირის მეთაურებმა განაცხადეს, რომ მათ არავის არ ეშინიათ და არც არავის ემალებიან, რადგან⁵ სიმართლე ჩვენ მხარეზე არისო ჩვენ კანონიერათ ვმოქმედობთ და შიშიც არავისი გვაქვსო.

იტალიაში ისე შევიწროებული არაა ხალხი, როგორც ჩვენში. იქ ყველას თავისუფლათ შეუძლია შეკრება, კავშირების შედგენა, იქ არავითარი ნებართვა არ არის საჭირო ისე შეუძლია ყველას შეი-

კრიბოს და იმსჯელოს რაზეც უნდა, მთავრობაზე, კანონებზე, წესიერებაზე. ყველას თამაშათ შეუძლია ხმა აღიმადლოს თუკი უსამართლობა რამე დაინახა. იქ სრულებით აღკრძალული არაა გაფიცვა. მუშებს შეუძლია წინაღმდეგობა გაუწიონ ხაზენებს გაფიცვით, მათ საქმეში მთავრობა არ ერევა. იქ ისე კი არ გეგონოთ, მეგობრებო, როგორც ჩვენშია. ჩვენში გაფიცვა სხვა ყოველივე მოქალაქობრივ უფლებასთან ერთათ სასტიკათ აღკრძალულია. ჩვენში მთავრობა არა თუ არ ერევა მუშებისა და ხაზენების საქმეში, უბრალო გაფიცვისათვის თოფ-ზარბაზნებსაც კი უშენს მუშებს. რატომო იკითხავთ? ამაზე ლაპარაკი შორს წაგვიყვანს და ისევ სიცილიელ გლეხების ამბავს დაუბრუნდეთ და იქნება იქიდანაც გავიგოთ ამის მიზეზები. რაკი ასეთი კავშირები აღკრძალული არ იყო იტალიაში, სიცილიელი გლეხებიც არ მალავდენ თავიანთ კავშირების არსებობას. ზოგ კავშირებს საკუთარი სახლი ჰქონდა. ხშირათ მუზიკით და დროშებით თავისუფლათ გამოდიოდენ ქალაქში. იკრიბებოდენ მოედანზე. სადაც ორატორები სიტყვებს ამბობდენ და სავსებით აღნიშნავდენ რათ იტანჯებოდენ სიცილიელი გლეხები და რა საშუალებით შეიძლებოდა მათი ამ მდგომარეობიდან თავის დახწევა.

კავშირის მეთაურები დიდის სიამოვნებით უგებდენ პასუხს როსის ყველა კითხვებზე. გულახდილათ

უამბობდენ მას რა გაჭივრებაში იყო სიცილიელი გლეხები, და ურჩევდენ რომ უფრო დარწმუნებულნი იყოს და დაწვრილებით გაეგო ყველაფერი, წასულიყო სოფლათ და თვით გლეხებისთვის გამოეკითხა ყველაფერი.

როსი მართლაც ასე მოიქცა. ის გაემგზავრა ერთი ამ მეთაურთაგანის წინამძღოლობით. დადიოდა სოფლიდან სოფლათ, სინჯავდა გლეხების მიწას, კითხულობდა სხვა და სხვა ხელშეკრულობებს გლეხებსა და მემამულეებს შორის. ის ყოველ შემთხვევით სარგებლობდა, რომ ელაპარაკნა გლეხებთან, ერთთან და ორთან კი არა მთელ საზოგადოებასთან.

ერთხელ ის შევიდა ერთ დიდ სოფელში. ამ სოფელში სულ ცხრა ათასი სული ცხოვრობდა და მათში ორი-ათას ხუთასი კაცი და ათასამდე ქალი იყო კავშირის წევრათ. როსი იქ კვირას დილა ადრიან მივიდა და სწორეთ კავშირის კრებას მიუსწრო. კაცები ოთახის ერთი მხრით იდგენ და ქალები მეორე მხრით. როსის მისვლა ყველას ძალიან ესიამოვნა, მეგობრულათ მიიღეს, დასვეს შუა ალაგას და სიამოვნებით აძლევდენ პასუხს ყველა მის კითხვებზე.

— რატომაა ამდენი ხალხი თქვენ კავშირში? დაეკითხა ის ხალხს.

— იმიტომ, რომ ჩვენ მხოლოდ ესლა გავიგეთ, რომ ჩვენი ხსნა ერთობაშია, რამდენათაც მეტი და

მკიდროთ შეკავშირებული ვართ იმდენათ უფრო ადვილათ შეგვიძლია მტრის დამარცხება და ჩვენი მიზნის მიღწევა.—ერთხმათ უპასუხეს მათ.

—რა გსურთ თქვენ? რით ხართ უკმაყოფილო?

—თქვენ ისა გვკითხეთ რითი ვართ კმაყოფილი—უპასუხა ერთმა გლეხმა. აი მე ერთი ბეწო მიწა არ გამაჩნია. სამუშაოს მხოლოდ ექვს თვეს ვშოულობ წელიწადში და დანარჩენ დროს კი არავის არ უნდივარ, ყველასათვის მეტი ბარგი ვარ. წარმოიდგინეთ ერთი კვირის განმავლობაში ჩემი შრომის ფასი მხოლოდ ორ—სამი მანეთია, ისიც მაშინ თუ კარგი დარებია, და თუ წვიმიანი დღეები კი უფრო ნალკებიც.

—რას აკეთებთ თქვენ, როცა სამუშაო არა გაქვთ?

—რას ვაკეთებთ? რასა და ვეჩებთ ბალახის ძირებს, ვხარშავთ და ხშირათ უმარილოთ ვიყრით მშიერ კუჭში.

—ცოლ შეილიანი ხართ?

—დიახ, მე ცოლი და ორი პატარა შეილი მყავს. ერთ პატარა მცრალ და ნესტიან ოთახში 26 მ. ვაძლევ წელიწადში ქირას. ჩვენთვის არც ლოგინია და არც არაფერი, გვძინავს ჩალაზე და როცა მინდორში ვმუშაობთ ჩვენი ლოგინი ცივი მიწაა და საბანი ლაჟვარდოვანი ცა. ვშრომობთ ასეთ ჯოჯოხეთურ პირობებში და მემამულეები ანგარიშის გაწ-

მენდის დროს რამდენიმე საათობით გვალოდინებენ ფულის მოკვმას. გვაძლევენ რალაც ორიოდ გროშს და ყოველ ხრიკებს ხმარობენ, რომ როგორმე მოგვატყუონ ანგარიშში და ორიოდ კაპეიკი წაგვგლიჯონ. ხშირათ ისეთ ფულებს შემოგვატყუებენ ხოლმე რომ არვინ არ ღებულობს. თუ გაბედე და უჩივლე ვაი შენი ბრალი, მუდამ ის მართალი გამოდის და შენ მტყუანი. ამის შემდეგ კიდევ ჩვენ გვამტყუნებენ მემამულეები, ვითომ ჩვენ მათ ვატყუებდეთ.

—განა ყველა თქვენგანი ასე ბოგანოა და საკუთარი მიწა სრულიად არა აქვს? ჰკითხა როსიმ

—არა, აი მე მაქვს მიწა—მიუგო მეორე გლეხმა—მარა საქმე ის არის, რომ ჩვენც ისეთივე ტაფაში ვიხრაკებით, როგორც უმიწო გლეხები, არც მეტი და არც ნაკლები, მიწები ცოტა გვაქვს და გადასახადებს კი ბევრს გვახთიებენ. თითქმის მთელი ჩვენი შემოსავალი სახელმწიფო გადასახადში მიდის. ჩვენც ისე გაჭივრებული ვართ, რომ საკუთარი მიწის ქონებას და იქ მუშაობას, დღიურათ ქირაზე მუშაობა გვირჩევენია.

—ისეთი წელიწადი არავის ჩვეგანს არ უნახავს, რომ საკუთარი პური ყოფნოდეს—დაიწყო მეორე გლეხმა. ჩვენ სიცოცხლეში ყველაფერი გვაკლია. და მუდამ სხვის კარებზე სიარული გვიხდება პურისა თუ ფულისათვის. როცა მემამულე გვაძლევს სესხათ

პურის მარცვალს, გაღეწის დროს ერთი ორათ და საუკეთესო პურს თხოულობს. ხშირათ მემამულეს ორი საწყაო აქვს ერთი დიდი და მეორე პატარა, პატარა საწყაოს მაშინ ხმარობს, როცა ჩვენ გვაძლევს პურს და როცა ჩვენგან მიაქვს კი დიდს. ამას წინათ პოლიციას უკანვე დაუბრუნეთ პური, პური კი არა ნამდვილი ქვიშა იყო, ძალლი არ შესჭამდა.

—რას თხოულობთ ეხლა, რა გინდათ? შეეკითხა როსი.

—რა გვინდა?—ყველას მაგიერ უპასუხა ასალგაზდა გლეხის ქალმა—აი ჩვენ რა გვინდა: ჩვენ გვინდა ყველა ისე შრომობდეს, როგორც ჩვენ ვშრომობთ; არ იყოს არც მდიდარი და არც ღარიბი; რომ ყველას ყოფნიდეს პური, თავისთვის და თავის შვილებისთვის. ყველანი თანასწორი უნდა იყვენ. მე ხუთი შვილი მყავს და ყველანი ერთ ოთახში ვსადილობთ, ვმუშაობთ და გვძინავს და ზოგიერთ ბატონებს კი ათი და თორმეტი ოთახი აქვს.

—მაშ თქვენ გინდათ ყველაფერი თანასწორათ გაიყოთ? ჰკითხა როსიმ. მერე და არ გეშინიათ, რომ მერმე ზოგიერთი უფრო მოხერხებულები გამდიდრებიან და სხვები გაღარიბდებიან და ისევ მდიდრების კლანჭებში ჩაცვივიან?

—არა ჩვენ ეს არ გვინდა, ჩვენ სრულებითაც არ გვინდა ყველაფრის გაყოფა--უპასუხა გლეხის ქალმა— მიწა მშრომელის უნდა იყოს, ყველა ჩვენგანი უნდა-

შრომობდეს და მოსავალს სისწორით ვიყოფდეთ. მაშინ არვინ ჩვენგანი სხვისი შრომით არ გამდიდრდება.

—განა ეს არ შეიძლება მოხდეს, რომ როცა თქვენ იშრომებთ და ნაშრომს საზოგადოთ გაყოფთ, გამოჩნდნენ ისეთი პირნი რომ ცოტა იმუშაონ და ბევრის წაღება მოინდომონ?

—არა, ეგ არ მოხდება, ჩვენ ყველა ძმები ვართ, ჩვენ ისე ვიქნებით, როგორც ერთი ოჯახი; ვინც რამე უწყესობას ჩაიდენს ვეცდებით გავასწოროთ და თუ არ გასწორდა კიდევ დავსჯით.

—თქვენი მღვდლები რაღას ამბობენ ამის შესახებ?

—ვინ იცის ვინ რას ამბობს, მარა განა ჩვენ ყველას ყური უნდა უგდოთ? წყენით უბასუხა ქალმა. ქრისტეც ამასვე ქადაგებდა, რასაც ეხლა ჩვენ ვამბობთ. როგორ ცხოვრობდნენ პირველი ქრისტიანები და მოციქულები? მათ ყველაფერი საერთო ქონდათ, ვინც რამდენსაც იშოვნოდა, ყველას საერთო, სამმო სალაროში მიჰქონდა. ჩვენი მღვდლები, რასაკვირველია, იმას აღარ ამბობენ რასაც ქრისტე ქადაგებდა. ისინი იმას ამბობენ რაც მათთვის და მდიდრებისათვის არის საჭირო; მათ დავიწყებითაა ქრისტეც და ყველაფერი. ჩვენში ისინი ისეთი წურობელები არიან, როგორც სხვა ჩვენი სისხლის მსველები. ყველაფერ საზიზღრობას ჩადიან ოღონდ

ტყავი გაგვაძრონ და კუჭი გაიძლონ. როცა კავშირის შედგენას შეუდექით აქ, ამ ამბავმა მღვდლებს თავზარი დასცა. იმათ კარგათ გაი ეს, რომ ამის შემდეგ მათ ისე ადვილათ აღარ შეეძლოთ მოტყუება და ტყავის გაძრობა. რომ ჩაეშალათ ეს საქმე ათას ხერხს მიმართეს, ზოგი აღსარების დროს გვემუქრებოდა და გვაშინებდა, ზოგიც ზიარებაზე უარს გვეუბნებოდა, მარა ამან ჩვენ ვერ შეგვაშინა და ჩვენი საქმე მაინც გავიტანეთ.

— როგორ უნდა შევეშინებოთ — ჩაერთა ლაპარაკში მეორე გლეხის ქალი — ქამა-სმა ყველასათვის საჭიროა, გვეყო ჩვენ ამდენი შიმშილი და გაჭირვება. აგერ ჩემმა ქმარმა რა კი ა! ვერ იშოვნა სამუშაო სადღაც წავიდა სამუშაოს საძებნელათ და დღესაც არ ვიცი ცოცხალია თუ მკვდარი. ეს ყველა გაჭირვების ბრალია. მეტის მტი გაჭირვების გამო ორი მოზრდილი შვილები ქალაქში მივაბარე მოსამსახურეთ და შინ დარჩენილი პატარები რომ შიმშილით აღ დამხოცოდა თუ რამ მებადა ყველაფერი მევახშეს დაუგირაფე. მევასშე ხომ ჩვენ გაჭირვებას არ უყურებს და სკლისაჲან ხორცამდე ტყავს გვაძრობს. როცა ჯლომათ იჯიბავს ფულებს გადასახლდება ქალაქში და მის ადვილას სოფლათ მეორე გაჩდება. ერთს ვიშორებთ თავიდან და მეორე გვაჯდება კისერზე, რომ უფრო მაგრათ გამოგვეწოვოს სისხლი. გვხრავენ და თანაც დაგვცინიან: კანონი თქვენთვის და-

წერილი არ არის. კანონით თქვენ ჩვენთან ვერას გააწყობთო.

— ყველაფერი ეს სრული ჭეშმარიტებაა-დაუმატა მესამე ხნიერმა ქალმა— როცა მდიდარი რამე ცუდი საქმისთვის ჩავარდება მახეში, ის ყოველთვის თავისუფლათ გამოდის იქიდან. ის მუდამ პოულობს თავის მხსნელებს, ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო და რაკი ფულები აქვთ ისინიც არ ზოგვენ. ჩვენ ძმას კი ერთი ნატეხი პური რომ მოიპაროს, რომ შიმშილისგან სიკვდილს თავი დაახწიოს, მაშინვე ციხეში უკვრენ თავს და იქ ამოაღობენ.

— მართლა-ერთი ეს მითხარით, თქვენზე ამბობენ ვითომ თქვენ კავშირში ყველა ქურდ და ავაზაებს ღებულობდეთ. მართალია ეს?

— ვინ მოგატყუათ? უბასუხეს გლიეხებმა— უთუოთ რომელიმე მემამულე მოაჭორებდა მაგას, რომ გავეშავებინეთ ქვეყნის თვალში. ცუდ კაცებს ჩვენ ახლოც არ ვიკარებთ; რა უნდა გავვიკეთონ მათ წახდენის მეტი. ჩვენ მხოლოდ ნამდვილ პატიოსან კაცებს ვიღებთ ამხანაგათ. შეიძლება ამხანაგობაში ისეთები იყვენ, რომლებიც ციხეში მჯდარან, მარა განა ცუდ კაცობისთვის? ალბათ იგენზე ამბობენ მემამულეები ვითომ კავშირში ქურდები და ავაზაკები გვყავდეს. განა ადამიანის ღირსების გაზომვა ციხეში ყოქნით შეიძლება? ვინ არის დღეს ისეთი, რომ სატუსაღო არ ენახოს და თუ ყველა იქ ნამყოფს ავა-

ზაკები ვუწოდებთ, მაშინ ვილა დაგვრჩება არა ავა-
ზაკი? მე ვფიქრობ ავაზაკები და ქურდები ისინი
არიან, ვინც ხალხს სჩამრავს, მისი სისხლით და ოფ-
ლით ძღება და თუ ხალხმა ხმა ამოიღო თოფ-ზარ-
ბაზნებთ და ტყვია წამლით სცემს პასუხს, ამ-
წყვდევს ციხეებში და თვით-ნ კი არხეინათ არის.
ნამდვილი ავაზაკები, ოქროს საყელოიან მუნდირებში
ვამოწყობილნი, სასახლეში განცხრომით სცხოვრო-
ბენ საწყალმა გლეხმა, შიმშილისაგან გამწარებულმა,
რომ ერთი ნატეხი პური მოიტაცოს, ან ფიჩხი მოს-
ტეხოს ტყეში, ის ხომ სატუსალოს თავს ვეღარ
დაახწევს. განა ამ დანაშაულისთვის შეიძლება მას
ავაზაკი ვუწოდოთ და გავუბოდებთ, როგორც რა-
მე გადამდებ სენით შეპყრობილს?“. ასეთ კაცს კი
არ უნდა გავუბოდებთ, უნდა დავეხმაროთ, უნდა
ვანუგეშოთ. ის ისეთივე კაცია, როგორც ყველა
ჩვენგანი, თითქმის ჩვენზე უბედურიც კი. ასეთ კა-
ცებს ჩვენ ვიღებთ ჩვენ კავშირში, რადგან ჩვენ მათ
ისე კი არ ვუყურებთ, როგორც ავაზაკებს, ჩვენ
მათ დახმარებას ვუწევთ, ვცთილობთ გავასწოროთ.
ამისთვის ჩვენ კი არ უნდა გვლანძღავდენ, კადეც
უნდა გვიმადლიდენ. განა თვით ქრისტიემ არ გვი-
ბრძანა ცოდვილების პატიება? ერთმა ჩვენმა მე-
თაურთაგანმა მართლაც, რომ სიმართლე თქვა: „ჩვე-
ნი კავშირები ისე უნდა მოვაწყოთ, რომ ყველამ
კარგათ იცხოვროსო და როცა ყველა კმაყოფილი

იქნება, არავინ არც არაფერს მოიპარავს და არც არავის წაართმევსო“.

როსი გაკვირვებული იყო და თავის ყურებს არ უჯერებდა, რომ ასე გონივრულათ და გაბედულათ მას გლეხები ელაპარაკებოდნენ, ის გლეხები, რომლებსაც მოხელეები და მემამულეები ავახაკებს და ველურებს უწოდებდნენ...

— როგორ მიდის თქვენი კავშირის საქმე? ჰკითხა მან.

— მშვენივრათ. ამას წინათ არჩევნები გვექონდა სათემო საბჭოში *). ძველ გამგეობის წევრებმა ცუდათ დაიწყეს საქმე, ჩვენი ინტერესები ფეხქვეშ გათელეს და მთავრობას და მემამულეებს დაუჭირეს მხარი. ჩვენც არ დავაყარეთ ხერი, ყველანი დაუიფრინეთ გამგეობიდან და მათ მაგიერ სხვები ავირჩიეთ — ასე მოხდა სხვა მრავალ ადგილას. ეს ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგან თითქმის მთელი ხალხი ან კავშირის წევრია და თუ არა, მაინც იქით მიიღტვის, მემამულეებისა და სოფლის წურბელების გარდა. უნდა ვეკადოთ მეტი ხალხი გავიყვანოთ, რადგან მათ ისეთი საქმეები შეხვდებათ ხოლმე გასარჩევო,

---

*) ეს საბჭო ჩვენ სოფლის საზოგადოების სასამართლოებს წააგავს, მარა განსხვავდება მით რომ იქ მარტო მამასახლისს კი არ ირჩევენ, იქ ირჩევენ რამდენიმე კაცს, რომელთაც თავიანთ შორის მამასახლისი უნდა აირჩიონ.—

რომლებიც გლახებისთვის ფრიად მნიშვნელოვანია. უეჭველია ახლო მომავალში კავშირი მთელ საზოგადო. საქმეებს ჩაიგდებს ხელში.

—ეს საკმარისი არ არის—უთხრა როსიმ—ვითქვამთ მაგალითათ სოფლის სასამართლოები მთლათ თქვენ ჩაიგდეთ ხელში, განა ამით გადასახადები შეგიმცირდებათ ვითომ?

—ეს ჩვენ ძალიან კარგათ ვიცით—უპასუხა ერთმა გლახის ქალმა,—რომ ჩვენ არჩეულ პირებს, სოფლისა და ქალაქის სამართველოებში, არ შეუძლიათ სრულიად განკურნონ ჩვენი წყლულები და დაგვიფარონ ყველა იმ გაჭირვებიდან, რომელშიც ჩვენ ვიმყოფებით, მარა საქმე იმაშია, რომ ჩვენი კავშირებით ჩვენ შეგვიძლია ისე მოვახერხოთ საქმე, რომ ჩვენი წარმომადგენელი პალატაშიც გავგზავნოთ. ჩვენ კავშირებს შეუძლია იმდენი გავლენა იქონიოს მთავრობაზე, რომ ძალა დაატანოს პალატაში ჩვენი წარმომადგენელი მოყვეს. რაკი ეს ასე მოხდება, მაშინ ჩვენ შეგვიძლია ვიფიქროთ იმ საშვალებაზე, რომლის წყალობითაც ჩვენ შეგვეძლება გადასახადების შემცირება გავიყვანოთ პალატაში. მაშინ ჩვენ საშვალება მოგვეცემა თვალყური ვადევნოთ და ძალა დავატანოთ მთავრობას ასეთი კანონები გამოსცეს, რომელიც ჩვენთვის იქნება სასარგებლო და არა მარტო მდღრებისა და მემამულეებისათვის ჩვენდა გასაყვლეთათ.

—ეს ყველაფერი კარგი—უბასუხა როსიმ — მარა საქმე იმაშია, რომ ასეთი კავშირები ჯერ მხოლოდ მარტო სიცილიაშია. სიცილია კი ერთ პატარა ნაწილს შეადგენს მთელი იტალიისას და აბარა უნდა გაკეთოს თქვენმა დეპუტატებმა. განა თქვენ არჩეულ რამდენ მე კაცს შეუძლია იმდენი გავლენა მოახდინოს პალატაში, რომ მთელი იტალიის გლეხების ინტერესები დაიცვას და თავისი ვაიჭანოს? ძალიან საეჭვო.

—არც ისე ცუდათაა საქმე თქვენ რომ გგონიათ—თამამათ დაწყო ერთმა ახალგაზრდა გლეხმა — ჩვენ სრული დარწმუნებული ვართ, რომ ჩვენი კავშირები გაფართოვდება და მთელს იტალიაში მოიდგამს ფეხს. ამ მოკლე დროში ჩვენ კუნძულზე ერთი ორათ იმატა ჩვენმა კავშირებმა და დავიჯეროთ რომ ჩვენი ტანჯული ძმები იტალიაში ბოლოს მაინც არ გამოფხიზლდებიან? საქარაა მხოლოდ ერთხელ მათი გამოღვიძება. საქარაა გავაგებინოთ მათ ასეთი კავშირების სარგებლობა და რაკი ერთხელ მოიდგამს ფეხს მერე თავის თავათ გაფართოვდება და მეტ ხალხს მიიზიდავს. განა ჩვენც ასე არ ვიყავით წინეთ? გასულ გაზაფხულამდე ჩვენ თითქმის არავითარი წარმოდგენა არ გვქონია კავშირებზე, ვიხოცებოდით შიმშილით, საშინელ ტანჯვა—წვალებაში სულს ვლავავდით და არ ვიცოდით რა გზას დავდგომოდით, რომ თავი დავგვეწვია ამ უკი-

დურეს მდგომარეობიზა. ჩვენ ბრმები ვიყავით და ვერაფერს ვერ ვხედავდით რა ხდებოდა ჩვენ გარშემო.

ასეთ პასუხს აძლევდენ როსის ქალები და კაცები, რომლებიც მას გარს შემორტყმოდენ. მათი გაბედული სახე ნათლათ ამტკიცებდა, რომ ეს სიტყვები ნამდვილ გულის სიღრმიდან ამოდებული იყო და აშკარა იყო, რომ საქმითაც ისე გაბედულათ და გადაჭრით იმოქმედებდენ, როგორც სიტყვით.

—მე ერთი რამ მინდა გითხრათ, უთხრა როსიმ, შეიძლებთ თუ არა ბოლოს მაინც მიახწიოთ თქვენ მიზანს არაფინ იცის, მხოლოდ საქმე იმაშია დღეს გაქვთ რამე სარგებლობა თქვენი კავშირებიდან თუ არა?

—ძალიან დიდი სარგებლობა გვაქვს. გაჩნდა თუ არა კავშირები. მემამულეები ისე შეშინდენ, რომ მაშინვე დაგვიკლეს ყველაფერი და შელავათიან პირობებში გვაძლევენ იჯარით მიწებს. ზოგიერთებამას შემდეგ სინდისიერათ უსწორდებიან მუშებს. — სთქვა ერთმა

—კავშირები მართვენ მოზრდილთათვის სკოლებს—დაუმატა მეორემ— იქ ჩვენ ხშირათ ვიკრიბებით უქმე დღეებში და ხშირათ საქმის დღეებში სალამობითაც. იქ ჩვენ ბევრ რამე სასარგებლოს ვვიამბობენ. ჩვენ ხომ ბნელი ხალხი ვართ! ჯერ ჩვენ

ის უნდა ვისწავლოთ, რომ მემამულეებს ჩვენი მო-
ტყუება აღარ შეეძლოთ. ჩვენ გავიჩინეთ სკოლები,
ბიბლიოთეკები; ვყიდულობთ ყოველნაირ წიგნებს,
შევიძინეთ ყველა კანონების კრებული, რომ ყველა
ჩვენგანმა იცოდეს რა უფლების პატრონი ვართ ჩვენ და
რის მოთხოვნა და არ მოთხოვნა შეუძლია ჩვენგან მთა-
ვრობას. კავშირმა ჩვენ თვალები აგვიხილა და გვა-
სწავლა როგორ უნდა მივაქციოთ ყურადღება ჩვენ
სასოფლო საქმეებს და ჩვენ არჩეული პირებს ანგა-
რიში მოვთხოვოთ.

— გარდა ამისა ჩვენ დახმარებას ვუწევთ ერთი
მეორეს გაჭირვების დროს—დაუმატა ერთმა
მოხუცებულმა გლეხმა —როცა კავშირის წევრი
კვდებოდა, ჩვენ ერთმანეთში ვაგროვებთ ფულს ქვრივი-
სთვის ან სხვაფრივ ვცხმარებით. ავიღოთ თუნდ
ეხლანდელი მაგალითი: ერთი ახალგაზდა ბიჭი კარგა
ხანს იწვა საავათმყოფოში, გამოვიდა და ჯერაც კი-
დედ კარგათ ვერ არის; რაკი შრომა არ შეუძლია
ჩვენ ვიკისრეთ რიგ რიგობით ვარჩინოთ, ვინც ცო-
ტათი შეძლებულია, ხან ერთთან არის და ხან მეო-
რესთან. თქვენც კარგათ ხედავთ, რომ ჩვენ არა-
ფერი ცუდი არ გვინდა, ჩვენ გვინდა მხოლოდ ყვე-
ლა ჩვენგანს ლუკმა პური ქონდეს. ჰო და აი ასეთ
საქმისთვის ვინ იცის ჩვენზე რა და რა ხმებს არ
აფრცვლებენ. უნდათ ციხეში გვიკრან თავი. განა
კეთილი საქმისთვის ციხეში უნდა დაამწყვდიონ კაცი?

კიდევ დიდხანს ელაპარაკა როსი გლეხებს და მათი სიტყვებით საბოლოოთ დარწმუნდა, რომ კავშირების სარგებლობა გლეხებს ძვაღსა და რბილში ჰქონდათ გამჯდარი. და თვითეთლი მათგანი მზათ იყო თავი შეეწირა მისთვის.)

„აბა გაბედოს ვინმე ჩვენგანმა და სათითაოთ ამხედრდეს ჩვენი მტარვალების წინააღმდეგ—ამბობდენ გლეხები—და მოსთხოვოს მემამულეს საიჯარო ფასის დაკლება ან სხვა რამ—განა ხმას გაგცემს ვინმე და შენს ჩივილს ყურს დაუგდებს? მთავრობა ზედაც არ შემოგხედავს. მემამულე კი ეცდება გაგადლოს თავის მიწიდან, ან კი რა ენაღვლება როცა მუშტარს მუდამ იშოვნის. როცა ჩვენ კავშირები არ გვქონდა მუდამ ერთი მეორეს ვეჯიბრებოდით მიწებზე. ეხლა კი სულ სხვაა, ყველა ჩვენგანი მზათ ვართ თავი გავსწიროთ მთელი საზოგადოებისთვის და საზოგადოება კიდევ მზათ არის თავის ერთ წევრისათვის. რასაც იტყვის ერთი ყველა მას უჭერს მხარს. რაკი ასეა, ჩვენი დაჩაგვრა ეხლა ისე ადვილი აღარ არის, როგორც წინათ იყო. ერთი წკეპლის გატეხა უფრო ადვილია, ვიდრე მთელი კონის. ასეა ჩვენი საქმეც, სანამ დაცალკევებული ვიყავით, და ერთი მეორეს მხარს არ ვუჭერდით ყველა ადვილათ გვჩაგრავდა და ეხლა კი აბა ნახონ. უმაღლესმა მთავრობამაც კი მოგვაქცია ყურადღება და ანგარიშს გვიწევს. წინათ ის სრულიად ყურად-

ლებას არ გვაქცევდა, თითქო არც კი იცოდა ჩვენი არსებობა და ეხლა კი მეტი რა გზა აქ ჩვენი მოთხოვნილებანი სისრულეში უნდა მოიყვანოს

რასაკვირელია, სიცილიელ გლეხებს ეს ერთბაშათ, ერთ დღეს არ შეუგნიათ. წინეთ იქაც, როგორც ჩვენში, შეუძლებლათ მიაჩნათ ყველაფერი, ისე უყურებდენ თავის თავს, თითქო გლეხი გლეხათ გაჩენილა, ქვეყნის დასაბამიდან ასეთ გაჭირვებას ითმენს და უნდა ითმინოსო. მათ ვერ წარმოედგინათ. რომ მათი მდგომარეობის გაუმჯობესება შესაძლებელი იყო. სიცილიელი გლეხები ისე უყურებდენ თავის თავს, როგორც ყოვლად უღონო, სუსტ არსებას, ასე ეგონათ მათი ბევდრი მოთმენა და ყველაფრის ატანა იყო. „დათვმა რომ მოგერიოს მამა დაუდახეო“, „მძლავრს ნუ ეჩხუბები, მდიდარს მიწამდე თაყვანი ეცი“ და სხვა ათასი ანდაზები დიდათ გავრცელებული იყო მათში ყველა ამის მიზეზი რასაკვირელია მათი შეუგნებლობა იყო. როგორც ხედავთ სიცილიელი გლეხებიც წინათ ისეთ საშიშარ მდგომარეობაში იყვენ როგორც ჩვენი გლეხობა, მარა როცა შეიგნეს, მათი ცხოვრება სულ სხვაფერ დატრიალდა.

ეხლა ვიკითხოთ, როგორ მივიდენ იმ დასკვნამდე სიცილიელი გლეხები, რომ სასარგებლოთ დაინახეს კავშირების შედგენა. აი როგორ მოხდა ეს: ჯერ გლეხებმა დაიწყეს მოლაპარაკება როგორ მოე-

წყობილ სასოფლო საქმეები. ერთი, რასაკვირველია, აქ ვერას გააწყობდა. ერთს რომ თავს ედვა საზოგადო საქმე, სოფლის ქამიები ცოცხლათ შესქამდენ მას ერთათ კი სულ სხვა იყო. სოფლის ქამიებს მთელნა საზოგადოებამ გამოუცხადა ომი. ბევრ მათგანს დაუმოკლეს ხელები, ბევრს დაატოვეზინეს თფილი საბუღარი. მარა არც სოფლის ქამიები იყვნენ ჩუმათ. მსხვილი მოიჯარადე ხშირათ, ვარს ეუბნებოდა გლეხს მიწაზე, ან იმდენ ფასს სთხოვდა, რომ შეუძლებელი იყო მისი გადახდა, სოფლის ჩარჩები აღარ აძლევდენ საქონელს ნისიათ, ან დამპლ და უვარგისს საქონელს აძლევდენ და ზღაპრულ ფასს იღებდენ შიგ. სოფლის წურბელა მევახშე უარს ეუბნებოდა ფულების სესხებაზე, ან და ერთი ორათ ახდევინებდა ნამთავნს. გაუჭირდა გლეხებს, მარა ნათქვამია კარგი ისე არ იქნება თუ ცუდი არ იქნაო, მათაც ასე ჰოუვიდათ. გლეხები ძალზე დააფიქრა ამ მდგომარეობამ და ბოლოს იმ დასკვნამდე მივიდენ, რომ გადასწყვიტეს სოფლის ქამების დახმარებაზე სრულიად უარი ეთქვათ, მოიჯარადრეს ზურგი აქციეს და საერთოთ პირდაპირ მემამულიდან აიღეს მიწა, უფრო იაფათ და შეღავათიან პირობებით; მიწას საერთოთ დაუწყეს დამუშავება და მოსავალსაც თანასწორათ იყოფდენ. იმის მაგიერ რომ სოფლის ჩარჩთან ეყიდათ დამპალი საქონელი, რიგ-რიგობით დაიწყეს ქალაქ-

ში სიარული და იქ ერთბაშათ ყიდვა სხვა და სხვა საქონლის ვისაც რა ესაქიროებოდა; გაკვირების დროს ხელის გასამართავათ, დაარსეს შემნახველ— გამსესხებელი კასა ყველა ამან დიდი სარგებლობა მოუტანა გლეხებს. პირდაპირ მემამულიდან მიწის ალებით მათთვის საჭირო აღარ დარჩა იმ ფულების გადახდა, რომელსაც იგინი შუამავალს აძლევდენ ზედმეტს, ქალაქში ერთბაშათ საქონლის ყიდვა იაფათ დაუჯდათ და სალი საქნელი იყო, ვიდრე სოფლის დუქანში, მევახშეზე ლაპარაკი მეტია. ერთი სიტყვით გლეხებს კიდევაც მადლობა უნდა ეთქვათ სოფლის ჭამიებისთვის, რომ ასეთ გზაზე დააყენეს. ისინი ამას თავის დღეში არ მოელოდენ და არც უნდოდათ, რომ მომხდარიყო, გლეხებს კი ასწავლეს მათ დაუხმარებლათ იოლათ, წასვლა, და ერთი მეორის დახმარების გაწევა—მათივე ხელით გალესეს თავის დასაკლავი დანა.

გავიდა დრო და საქმე ძალიან კარგათ წავიდა. ამან იმედი მისცა გლეხებს. თან და თან იმდენი გაბედულობა გამოიჩინეს, რომ სინჯეს მემამულების წინააღმდეგაც წასვლა. ამისთვის კი უფრო მჭიდრო კავშირი დარჩა საჭირო. მაგალითათ როცა გახურებული მუშაობაა; მემამულესთან რომ არ წავიდეს გლეხი სამუშაოთ, ძალიან ცუდათ წავა მისი საქმე. ასე მოხდება მაშინაც უკეთუ პირს შეთქვამენ და არცინ არ აიღებს მათგან მიწას. ასე ერთხელ და

ორჯელ რომ ჭკუა ასწავლონ მემამულეს ის ბოლოს ისე გახდება, რომ თქვენი მოწონებული. ამ გვარ საქმეების სისრულეში მოსაყვანათ სსჭირთა რამდენიმე სოფლიდან გამოცდილმა და შეგნებულმა გლეხმა მოიყარონ ერთათ თავი, მოილაპარაკონ ერთათ, კარგათ ასწონ დასწონონ საქმე და ბოლოს ერთ მტკიცე და ვარკვეულ გზას დაადგენ. სწორეთ ასე დაიწყო პირველი კავშირების შედგენა. თვითეულ სოფელში შედგა ცალკე კავშირები. ყველა ამ კავშირების წარმომადგენლები დრო გამოშვებით იკრიბებოდენ ერთათ და იკვლევდენ იმ საშვალეხას, რომლის წყალობითაც უზრუნველ უნდა ეყოს ყველა კავშირების არსებობა და მტკიცე კავშირი გაებათ ერთი მეორესთან.

მემამულეებმა დაინახეს, რომ მათი საქმე ცუდათ იყო და მიმართეს თავიანთ ერთგულ დამქაშ მღვდლებს, რამე ღონე ეღონათ და გლეხები ჭკუაზე მოეყვანათ. როგორც მოსალოდნელი იყო მღვდლები მაშინვე შეუდგენ თავიანთ საქმეს, დაიწყენ ეკლესიებში ქადაგება. ზოგი პირდაპირ კავშირების წინააღმდეგ ამხედრდა და თავის ქადაგებაში თავიდან ბოლომდის იმ აზრს ატარებდა, რომ ყოველივე კავშირები ღვთისა და კაცის წინააღმდეგიაო, მით უფრო გლეხებისათვის დიდათ მამნებელიაო. ზოგმა კიდევაც გადაამლაშა და წყევლა კრულვას უთვლიდა გლეხებს კავშირების შემოღებისთვის.

გლეხები დაფიქრდნ და მიმართეს მღვდლებს შემდეგი კითხვით: კარგი, ვსთქვათ, კავშირები მანებელია და ღვთისა და კაცის საწინააღმდეგო, ვსთქვათ დავანებოთ თავი კავშირებს, რა უნდა ვქნათ სამაგიერო? თქვენც კარგათ იცით, ამხანაგებო, რა პასუხს მიიღებდნ ამაზე გლეხები, იცით იმიტომ, რომ თქვენ სულიერ მამებისაგან ხშირათ გსმენიათ ასეთი სიტყვები: „მოთმინებითა თქვენითა მოიპყრეთ სული თქვენითა“? ცისკენ ხელები გაუშვირეს და უთხრეს: აი იქ სასუფეველში მოგეცემათ ის, რაც აქ დაგაკლდებათო, აქ ითმინეთ, აქ იტანჯეთ, აქ ყველას მონა მორჩილი იყავით, აქ, ამ ქვეყნათ, სული რომ ამოგხადონ ხმას ნუ ამოიღებთ და სამაგიეროთ სასუფეველს დაიმკვიდრებთო. მოთმინება, მოთმინებაო აი რა პასუხი მისცეს მღვდლებმა სიცილიელ გლეხებს. ამ პასუხმა კიდევ უფრო დააფიქრა გლეხები. კარგი დაგემართოს, თუ მართლა არის, სასუფეველში შესვლა კარგი იყოს, მარა საკვირველი ის არის მღვდლები ჩვენ გვიქადაგებენ მოთმინებას და ყოველივე გიჭივრების ატანას და თუ კი სასუფეველში შესასვლელათ ეს ასე საქიროა, რატომ თვითონ იგინი ამ ქვეყნათ არაფერს არ იკლებენ და განცხრომით სცხოვრობენო. თუ კი მღვდლებს არ აწყენთ ასეთი ცხოვრება გლეხებს რატომ უნდა აწყინოსო. საიქაო ცხოვრება სულ სხვა საქმეა და სააქაოს რომ კაცმა პატიოსნათ და კარგათ იცხოვროს არც ამას უჭირს არაფერიო ზოგიერთი გლეხები პირდაპირ

ამბობდენ: „მღვდლები იმიტომ გვპირდებიან საიქიოს ყველაფერ კარგს, რომ კარგათ იციან იქიდან არავინ მოსულა და არც ჩვენ შეგვიძინა წავიდეთ და გავიგოთ ნამდვილი ამბავი და ამ იმედით ჩვენი მოტყუება და უფრო ადვილათ ტყავის გაძრობა უნდათო. ხვალინდელ ქათამს დღევანდელი კვერცხი სჯობიაო“.

ამ გვარ ქადაგებით, მღვდლებმა იმის მაგიერ, რომ მემამულეების საქმე გაეკეთებინათ, თავიანთი საქმე წაიხდინეს, მათ დაჰკარგეს ყოველივე რწმენა გლეხებში. მართალია ზოგიერთები შეაშინეს, მარა ამით მაინც არა გამოდნა რა. გლეხებმა პირი იბრუნეს და მღვდლებს ახლო აღარ იკარებდენ. აღარავინ უშვებდა სახლში და ეკლესიაში სიარულსაც ძალიან უკლეს. რაკი დაინახეს მემამულეებმა, რომ მღვდლებმა ვერაფერი უშველეს მათ, მიმართეს მთავრობას, რომ რამე ღონე ეღონა გლეხების ასალაგმავათ. გლეხებსაც არ ეძინათ ამ დროს, ისინი შეუდგენ ერთგულათ ჰუშაობს, რომ თავიანთი წარმომადგენლები გაეყვანათ პალატაში და მთავრობისთვის სასტიკი წინააღმდეგობა გაეწიათ, უკეთუ ის რაიმე ზომებს მიიღებდა მათ წინააღმდეგ. ყველამ აშკარათ დაინახა, რომ საქმე ცუდათ დატრიალდა.

III

იმ დროს, როცა როსი დადიოდა სიცილიაში,

გლეხები იქ თავისუფლათ მოქმედებდენ, არავინ მათ ხელს არ უშლიდა. კავშირების მეთაურნი დადიოდენ მთელ კუნძულზე, უყრიდენ გლეხებს თავს, ახდენდენ კრებებს, უხსნიდენ ხალხს რა იყო მათი სიღარიბის და მონობის მიზეზი და როგორ შეიძლებოდა ყველა ამის თავის დახწევა. ხალხი დიდის ყურადღებით უსმენდა მათ. კავშირთა წევრებ იმატულობდენ, ისეთ სოფლებში, სადაც სულ არ იყო, ახალი კავშირები სდგებოდა.

უნდა გენახათ რა აღტაცებით ეგებებოდენ გლეხები და მუშები თავიანთ **წინამძღოლებს**. ამ წინამძღოლებში ერიენ ისეთები, რომლებსაც ხალხის საკეთილდღეოთ თავი გადადებული ჰქონდათ. მათ არ იცოდენ რა იყო დასვენება, ყოველ წუთს მზათ იყვნენ კიდით კიდემდე მოევლოთ მთელი კუნძული და სადაც კი საჭირო იყო დახმარება გაეწიათ ხალხისთვის, სიტყვით თუ საქმით.

როსი დიდხანს დადიოდა კუნძულზე ერთ ამ წინამძღოლთაგანთან ერთათ, რომელსაც სახელათ ბოსკო ერქვა. ბოსკო ახალგაზდა კაცი იყო, ღარიბი დედმამის შვილი და უმთავრეს ქალაქ პალერმოს ერთ დიდ სავაჭრო სახლში მსახურებდა კანტორაში. ის განათლებული და შეგნებული ყმაწვილი იყო. ის კარგათ იცნობდა ხალხის გაჭირვებას და დღე მუდამ იმაზე ფიქრობდა როგორმე ეშველა ხალხსათვის. კითხულობდა სხვა და სხვა წიგნებს და იქ

პოულობდა პასუხს საინტერესო კითხვებზე. ბოლოს ის დარწმუნდა რომ ხალხის გაქვირება მანამ არ მოისპობა, სანამ ყველა ცალ-ცალკე იქნება და ყველას თავისი კერძო საქმე ექნება და საზოგადო საქმეს ნაკლები ყურადღება ექნება მიქცეულიო. ის საბოლოოთ დარწმუნდა, რომ ხალხისათვის აუცილებლათ საქიროა ერთ თ, ერთ დიდ საზოგადოებათ ცხოვრება; თვითეული წევრი ისე უნდა იყოს დამოკიდებული ერთმანერთან რომ ერთის გაქვირება მთელი საზოგადოებისათვის საგრძნობელი იყოსო. ყველაფერი, მიწა-ზაოდ-ფაზრიკები და სხვა საერთო უნდა იყოს. ყველა თანაბრათ უნდა ეწეოდეს შრომას და შრომის დაგვარათ შრომის ნაყოფი უნდა მიიღოს. ყველას შეთანხმებით უნდა ირჩეოდეს შესაფერი კაცები სხვა და სხვა საქმეების გამგეებათ, რომლებსაც ეხლა სხვა და სხვა მთავრობა განაგებს. მაგ. რკინის გზის, ექიმების, წესიერებას და სხვა. ერთი სიტყვით „მთავრობის“ მაგიერ სულ ხალხისგან არჩეული კაცები უნდა იყვეს, რომლებიც პასუხის მგებელი იქნებიან მთელი ხალხის წინაშეო და სხვა. ბოსკომბევრი იფიქრა სანამ ამ აზრს დაადგებოდა და ბოლოს გლახებსა და მუშებსაც გაუზიარა თავისი აზრი. ის ურჩევდა მათ, შეედგინათ აშხანაგობა, მხარი დაეჭირათ ერთმანეთისათვის და საერთო ბრძოლით გაეუმჯობესებიათ საზოგადო ცხოვრება.

ბოსკოს ჩქარა მომხრეებიც გამოუჩნდა. ესენი

თუმცა ღარიბი დედ მამის შვილები იყვენ, მარა სამაგიეროთ სწავლული და შეგნებული, მათ კარგათ იცოდენ რა ხდებოდა ქვეყანაზე და როგორ უკუღმართათ იყო ცხოვრება მოწყობილი. ბევრი გამოჩნდენ ვექილები, მსწავლებლები და სხვა და სხვა კანტორის მოხელეები, რომლებიც თუმცა გლეხებზე უფრო კარგათ სცხოვრობდენ, მარა მაინც ითმენდენ გაქვირებას.

აი ამ განათლებულ ხალხიდან, ან როგორც ამბობენ **ინტელიგენციიდან** გამოვიდენ პირველათ კავშირების შემქნელი და სულის ჩამდგმელნი, მათში ზოგიერთები მდიდრების შვილებიც ერენ. მავალითათ ზოსკოხთან ერთათ გამოვიდა და ძლიერ ხელს უწყობდა კავშირების შექმნას, ერთი ძველი დიდებული გავის შვილი ბარონი კოლნაგო. მან მეკვიდრეობით აუარებელი მამულები მიიღო და სუყველა კავშირებს შესწირა. მეორე ადგილას ქალაქ კანიკატში, ახალგაზდა მესამულე გაეტან რავამ მთელი თავისი საცხოვრებელი ხალსს შესწირა. მესამე ადგილას დიდი დახმარება აღმოაჩინე საქმეს სენატორის შვილ მა ფრანცისკო პერეცმა. ასეთი მავალითები ბევრი იყო. ერთი მომრიგებელი მოსამართლე მუდამ უქადაგებდა გლეხებს, რასაკვირველია ჩუმათ, კავშირში ჩაწერილიყვენ, ერთმა მოხელემ, (ჩანოვნიკმა) რომელსაც ერთ სახელმწიფო დაწესებულებაში დიდი ადგილი ექირა და კარგ

ჯამაგირს ღებულობდა, სამახუჯს თავი მიანება, რომ სულითა და გულით კავშირების საქმისთვის მოეკიდა ხელი და მთავრობა. რასაკვირველია ძროხელ ზელს უშლიდა, ერთი სიტყვით თითქმის ყველა წოდებაში გამოჩნდა კაცი, რომელსაც გულს უკლავდა ხალხის გაქირვება და არ შეეძლო მოსვენებით ეცხივრა, როცა მის გარშემო შიშნული და ტირილი იყო. ისინი ტოვედენ თავიანთ კეთილცხოვრებას და მიდიოდენ ხალხში, რომ მათთან ერთად გაეყოთ მათი გაქირვება. მთ ხშირად უხდებოდათ სამუდამოთ გაშორებოდენ თავიანთ ნათესავებს და ძველ ნაცნობ-მეგობრებს. მათ ვერ წარმოედგინათ, როგორ შეიძლებოდა, რომ „კეთილშობილი კაცი“ გლეხებს მიშხრობოდა და მათთან ერთად თავისიანების წინააღმდეგ ახედრებულ იყო. ბევრს ლანძღვდენ ასეთ კაცებს, ბევრ ცილს სწამებდენ მათ, ამოდენ ვითომ მათ გლეხების მოტყუება და მათზე გაბატონება უნდაყო და სხვა ასეთი ხალხი წინათაც ბევრი იყო და ეხლაც ბევრია. მათ ვერას მამაჩვენოთი ვერ დაარწმუნებ, რომ შეიძლება ისე დახმარება გაუწიო სხვებს და მათი საქმისთვის თავი გადადო, თუ საკუთარი სარგებლობა არა გაქ. ამის მიზეზი კი ის არის, რომ თვითონ გაყენილები არიან და მარტო თავისი უძირა ჯიბისა და კერძო ინტერესების გარდა არაფერი არსებობს მათთვის ქვეყანაზე. განა შეიძლება მათი დაწმუნება, რომ

სხვის საკეთილდღეოთ შეიძლება საკუთარი სარგებლობის დათმობა? თუ გინდ ხორცშესხმული ანგელოზი რომ აჩვენოთ მათ, იმაზედაც კი იტყვიან, ეშმაკობს, თავს გვაჩვენებს ვითომ კეთილი სული იყოს, თორემ ნამდვილათ კერძო, თავის სარგებლობა უდევს გულშიო,

სამაგიეროთ გლახებმა სულითა და გულით შეიყვარეს თავიანთი წინამძღოლნი და მზათ იყვენ თავი შეეწირათ ძათთვის. ყველაზე მეტათ უყვარდათ ახალგაზდა ყაწვილი კაცი სახელოთ დეფელიჩე. დეფელიჩე შესახდავით ძალიან ლაპაზი იყო, ისეთი მკექარე ხმა ქონდა, რომ როცა ის ლაპარაკს დაიწყებდა მსმენელნი თითქო სულის თქმას. აჩერებდენ. თვითეულ მის სიტყვას ისეთი განმავლობა ჰქონდა გლახებზე, რომ გულის სიღრმეში სწვდებოდა ყველას. ის ნამდვილი მოციქული იყო ხალხის. როდესაც როსი და ბოსკო შეხვდენ დეფელიჩეს და მასთან ერთათ განაგრძეს გზა, ყოველ სოფელში სადაც კი ისინი მიდიოდენ ხალხი აღტაცებით ეგებებოდა. როცა გაიგონებდენ, რომ დეფელიჩე მოდისო ხალხი მუსიკით და სიმღერით ეგებებოდა სოფელ გარეთ; ქალები და ჰავშვენი ყვავილებს უზნევდენ გზაზე, ყველა ცთილობდა თავისი დაკოჟილი ხელი მიეცა მისთვის.

ხალხი ძლიერ კმაყოფილი იყო თავიანთ წინამძღოლებს და უსაზღვრო მადლობას სწირავდენ

მათ. როცა როსიმ უთხრა გლეხებს, რომ მემუღეება ასეთ საზიზღარ ხმებს ავრცელებენ თქვენ წინამძღვრებზეო, გლეხებმა გაცხარებთ უპასუხეს: თუ გინდ ღმერთს რომ ანგელოზი გამოგვზავნა ციდან ჩვენთვის, იმდენ სამსახურს ვერ გაგვიწევდა, რამდენიც ბოსკომ და დეფელიჩემ გაგვიწიაო. ჩვენ კარგათ ვიცით, რომ მაგათ თავიანთი თავი დაუვიწყნიათ და სავსებით ჩვენ საზოგადო საქმეს ანდომებენ მთელ თავიანთ სიცოცხლეს. ჩვენ მაგათ აგვიხილეს თვალები. ჩვენს გარშემო უკუნეთი სიბნელე იყო და მაგათ მოსვლამ ჩვენში სინათლის შუქი შემოიტანა და ჩვენი დაობებული ცხოვრება ძირიანათ შეანძრია. ჩვენი მხსნელნი, ჩვენი გაჭირვების ტალოკესი ესენი არიან!!

ერთხელ ერთი წინამძღოლი სახელათ ანდრო კოსტა მოულოდნელათ ერთ დიდ სოფელში მივიდა, მაშინვე გაიქცენ რკინის გზის სადგურზე, ზოგიერთმა ის ნახევარი საით გააჩერეს სადგურზე და ამ ხნის განმავლობაში სოფლის თავში ხელათ გამართეს პატარა ხიდები და ხიდზე ყვავილებით შემკული ქისკარი გააკეთეს. როცა ყველიაფერი მზათ იყო ანდრია კოსტა წამოიყვანეს ვაგზლიდან, მუსიკით და სიმღერით, გაატარეს ხიდები და ისე შევიდნენ სოფელში. ასე დიდებულათ შეხვდნენ სოფლელები იმას ვინც მათი კეთილდღეობისათვის იზრუნა.

მემამულეები თავისას არ იშლიდენ და გაიძახოდენ, მეთაურებმა დააქციეს ქვეყანა, სულ დალუპეს მათი საქმე, გლეხებს არაფერი არ გაეგებათ და ისე მისდევნენ მათ, როგორც ცხვრის ფარაო და სხვა. როსის ძალიან უნდოდა გაეყო რამდენათ მართალი იყო ეს ხმები და ყოველივე შემთხვევით სარგებლობდა გამოეკითხა გლეხებისთვის ყველაფერი. ერთ ქალაქში კავშირის შენობაში როსიმ წაბა ერთი სამოცა წლის მოხუცი გლეხი და ჰკითხა:

— აბა ერთი მითხარი გეთაყვა რატომ ადგენთ თქვენ კავშირებს? რას გამოვლით მისგან ან რა გწადიათ?

— ჩვენ გვინდა პური და სამუშაო—უბასუხა მოხუცმა—მოვლი ჩვენი მელი დღეს კავშირებია. ჩვენი ბატონები იძიდენ ხნს მარტო იმაზე ფიქრობდენ ერთის მაგიერ ორი ტყავი როგორ გაეძროთ. ბოლოს ჩვენ გადავწყვიტეთ შევერთებულიყავით, რომ როგორმე გავვეუქჯობესებია ჩვენი ცხოვრება; გვეყო რაც ვითმინეთ. ამდენ ხანს თუ ვითმინდით და რაღაცას ველოდით, ეხლა მაინც დავრწმუნდით, რომ მოთმინებით არაფერი გამოვა და ჩვენთვის არავინ არ იზრუნებს, თუ ჩვენვე ჩვენ თავს არ უბატონნეთ. თუ ამდენ ხნს ჩვენი ბატონები გვიწევდენ ანგარიშს თავიანთი წიგნებით, ეხლა ჩვენი კავშირები გაუწევენ მათ ანგარიშს.

— მთავრობამ, რომ ძალა დაგატანოთ და თქვენი

კავშირების დაშლა მოინდომოს რა უნდა ქნათ?

— კავშირების დაშლა?! ჩვენი საქმე წმინდა საქმეა, სიშართლე ჩვენკენ არის და ცოცხლები არავის ნებას არ მივსცემთ ჩვენი გათელვისას.

— ჯარი რომ მოგაყენო?

— მაშინ იცით რუს ვაჯახთ, ყველანი ერთად დავიხრცებით. ჩვენ გვიჩვენია ყველანი ერთად დავიხრცოთ, ვადრე ასეთ ძალღუერ ცხოვრებაში ჩავარდეთ კიდევ.

— ერთი ეს მითხარი გეთაყვა, რას გეუბნებიან მღვდლები კავშირების შესახებ?

— ერთხელ ჩვენმა მღვდელმა ძალიან ცუდზე მოიხსენია ჩემთან ჩვენი კავშირები სულ იმას ჩამჩიჩინებდა, რომ მემამულეების წინააღმდეგ ნუ წახვალთო.

ასე ამბობდენ მოხუცი, ის მუხუცი რომ ლენიც ძალიან ექვეს თვალით უყურებენ ყოველივე ახალს.

ასეთივე კითხვა დააყენა როსიმ მეორე ადგილას კავშირის კრებაზე.

— მე გავიგონე, რომ კავშირის ყველა წევრები თავის თავს სოციალიტს უწოდებენ. რას ნიშნავს ეს? უთხრა მან გლებებს.

— ჩვენ იმიტომ ვუწოდებთ ასე ჩვენ თავს, რომ ჩვენ გვინდა მიწა და მეურნეობა საზოგადო იყოს. არ იყოს ღარიბი მშრომელი და მდიდარი

მუქთახორა; ყველას უნდა ჰქონდეს საკმელი სას-
მელი, ერთი სიტყვით რაც კი ცხოვრებისთვის
საჭიროა.

— როგორ ცხოვრობთ თქვენ ეხლა!

— მე მოგიყვები თქვენ, როგორ ვცხოვრობთ—
დაიწყა ერთმა ხანში შესულმა გლეხმა—მე მყავს
ექვსი შვილი. ერთი კვირაა გამხმარი პურის ქერქი
არ გვინახავს თვალათ. რაღაც ბალახ-ბუ-
ლახი დაგვრჩენია და აწით ვიპურებთ სულს, რომ
შიმშილით არ დავიხოცოთ.

— მე თითქმის ორმოცდა ათი წლის ვიქნები—
წამოიძახა ხალხიდან გამხდარმა, ძონძებში გახვეუ-
ლმა გლეხმა—და მთელ ჩემ სიცოცხლეში ერთი
ნაჭერი ხორცი არ მიჰკარებია ჩემ პირს, რა გემო-
სია ხორცი არ ვიცი.

— ზოგიერთი მებაჟულეები იმასაც ჯავრობენ
რატომ ვკამთ ბალახ-ბულახს, საქონლისთვის მინ-
დაო.—დაუმატა მერე გლეხმა.

— კავშირის წევრებს ავაზაკებს გვიწოდებენ
ისინი—განაგრძო პირველმა გლეხმა—ჩვენ იმათ
საშინლათ ვეჯავრებით კავშირების გამო, რადგან
ჩვენი კავშირები კრიჭაში უდგა მათ. ზოგიერთი
მემანულები ჩვენ აღარ გვღებულობენ სამუშაოთ
და ისეთ სოფლებიდან იქცნენ ხალხს, სადაც ჯერ
კავშირები არ არის.

— თქვენ იმედი გაქვთ, რომ მოშავალში მაინც

გაუმჯობესდება თქვენი ცხოვრება? ჰკითხა როსიმ.

— რასაკვირველია! თუ კი ნებით არაფერი გაკეთდა, მაშინ სხვა ღონეს ვიღონებთ. ასეთი ჯოჯოხეთური ცხოვრების ატანა მეტი აღარ შეგვიძლია. მხოლოდ მკვდრებისაგან ვართ მოსვენებული და ტყავს არ გვაძრობენ, თორემ ცოცხლები გვჭამენ. ისეხე მაგალითათ, ზამთარში ერთი მანეთი, შემოდგომაზე ორი უნდა გადაიხადო.

— ნუ თუ მემამულეები ასეთი ავაზაკები არიან?

— მართალია არიან პატიოსნებიც, მარა ძალიან ცოტა.

— თქვენზე მემამულეები ჩივიან, რომ ზაფხულში ბევრი თივა დაგვიწვესო. მართალია?

— ცოცხალი ტყუილია. ვიცით რა ოინებით ამბობენ მაგას. თვითონ სწვავენ რომ დაზღვევის ფულები ჩაიხსრიან ჯიბეში და ჩვენ კი გვაბრალევენ. მათ ძალიან უნდოდათ, რომ ჩვენ წინააღმდეგ ჯარი გამრეგზაენათ, და აისრულეს კიდევ სურვილი. მორეკეს აუარებელი სალდათები, მარა ვერ მავართვით, ჩვენგან ვერაფერს გაიტანენ.

გლახებს იმედი ჰქონდათ, რომ სალდათები თანაგრძნობას გაუწევდენ. უკანასკნელ დროს სალდათებში ზ აფიცრებში ბევრი იყვენ ისეთები, რომლებიც გრძნობდენ გლახების გაჭირვებას. ერთ ამგვარ აფიცერს შეხვდა როსი რკაწის გზის ვ. გონში და ლაპარაკი ჩამოუგდო გლახების შესახებ.

— დიდი ხანი არ არის მას შემდეგ, რაც ერთხელ მე და ჩემ სალდათებს ერთ სოფელში მოგვიბნა დგომა. — დაიწყო აფიცება.

საშინელი სიცხე-პაპანაქეა იდგა. მთელი დღე სიარულის გამო საშინლათ დაღალდი ვიყავით და თან გვწყურადა. მე მივედი ერთ კალოზე წყლისთვის. სწორეთ ამ დროს მემამულე ანგარიშს უსწორებდა გლეხებს გლეხები პურს რწყავდენ. როცა გაათავეს ჩემის თვალი და დაინახე, რომ ერთ გლეხს სულ ათი ფუთი პური შეხვდა მთელი შრომის ფასათ... უნდა გენახა სბრალო გლეხი ამის დანახვაზე ის ჯერ გაქვავებულივით იდგა და გიჟივით ხან თავის ხეგრდ პურს გადახედაცდა და ხან თავის ცოლს და ხუთ შვილს. ამ ათი ფუთი პურის ამარა უნდა დარჩენილიყვენ მთელი წლის განმავლობაში და ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ მთელი წლით მშიერი უნდა ყოფილიყვენ. ის კარგა ხანს იდგა ასე გაქვავებულივით და ხმას არ იღებდა, ბოლოს ორი ობოლი ცრემლი მოსწყდა თავალებიდან და ნელნელა ჩამოცოცდა მის გამხვარ ლოყეზე და გაბურჭვენილ წვერზე ჩამოუკრაოდა... მთელ ჩემ სიცოცხლეში არ დამევიწყებდა ამ გლეხის გულსაკლავი სახე! ეს კიდევ არაფერი, ისეთი გლეხებიც ვრჩენ იქ, რომ თავიანთ წილის მაგიერ მემამულის ვალიც კი დაედვათ და ერთი მარცვალი პურაც არ მაუღიათ მთელი წლის შრომაში.

საღდათების მისცვა და ხალხის ხოცვა, ვითომ გლეხთა მოძრაობის ჩასაქრობათ ტყუილი იმედებია და ვერალოდეს მიზანს ვერ მიახწევს, მთავრობა ამ გვარ მოქმედებით, წინააღმდეგ უფრო გააწვავებს, გლეხებს და დარწმუნებს, რომ მათა სსნა მხოლოდ მათ ერგობაშია! დათავა თავისი ამხავი აფიცერმა.

გლეხებიც სწორეთ ამას იმეორებდენ. „ამდენი საღდათების გამოგზავნის მიგვიერ მთავრობას, რომ შემამულეებისთვის ძალა დაეტანება შეღავათიან პირობებში მოეცათ ჩვენთვის მწები, მაშინ ჩვენ დავრწმუნდებოდით, რომ მთავრობას მართლა ჩვენთვის კეთილი სურს და არავითარ არეულობას ჩვენში აღგილი აღარ ექნებოდა, და არც საღდათები იქნებოდა საჭირო. მარა თუ ძალათ ჩვენი განადგურება, ჩვენი მიწასთან გასწორება მოინდომეს, მაშინ იცოდეთ რომ გულხელ დაკრეფილი არ გავჩერდებით და ჩვენც ჩაჩვენეთ ჩვენ ძალას. მომბღურს დამბღური უნდა ხომ იცით? თუ ჩვენ ზოგვესევიან ჩვენც მივესევით და ვნახოთ ვინ გაიმარჯვებს. ჩვენ კი ისე ვართ დარწმუნებულა, საბოლოოთ უსათუოთ ჩვენ უნდა გავიმარჯვოთ, მიუხედავათ იმისა, რომ დღეს მთავრობის ხელში ჯარი და თოფ-ზარბაზანებია. ჩვენ აწი არავის იმედი არ გვაქვს. გარდა ჩვენი თავისა და კიდევაც ვიცით, როგორ ვუშველოთ ჩვენ თავს“.

როსი ჩქარა დარწმუნდა რომ ეს ცარიელი სიტყვები არ იყო და გლეხებს მართლა შეეძლოთ თავიანთ ინტერესების დაცვა, ერთხელ როსი დაესწრო კრებს, სადაც გლეხთა კავშირების წარმომადგენელთ და ნეჰამულებს მოლაპარაკება ჰქონდათ. გლეხები თხოულობდენ საიჯარო ფასის დაკლებას „ისეთ დროში ვართ, რომ როცა დავწვევით არ ვიცით დილით გვექნება რამე საქმელი თუ არა. ყელამდე ვალეში ვართ, მუდამ შშივრები ვართ და ვთხოულობთ უსათუოთ უნდა დაგვიკლოთ საიჯარო ფასები“ ამბობდენ გლეხები. მემამულეებები თავის მხრივ ამბობდენ, რომ ჰურის ფასმა ძალიან დაიწია მთავრობა ბევრ მიწის ბაჟს გვახდიებს და ამიტომ დიდ ზარალში ვართო და ვარს ამბობდენ ფასის დაკლებაზე. ამ დროს წამოდგა ერთი კავშირის მეთაურთაგანი, რომელიც მემამულე გამოდგა და დაუმტკიცა ყველას, რომ ის ძალიან შეღავათიან ფასებში აძლევს გლეხებს მიწებს, მარა მაინც სარგებლობა აქვს. მემამულეებს მეტი რაღა გზა ჰქონდათ, როცა დაინახეს რომ გასამართლებელი საბუთები არაფერი ჰქონდათ დათანხმდენ ფასის დაკლებაზე. გარდა ამისა გლეხები თხოულობდენ საჯარო პირობები ახალი წესით ყოფილიყო შეკრული: „მემამულეებს კავშირებთან უნდა ჰქონდეს საქმე და არა კერძო პირთან, რადგან კერძო პირს შეუძლია შიშით ან სხვა რამე მიზეზით დათანხმდეს

მემამულის პირობებს და კავშირი კი მუდამ თავისას გაიტანსო“ მემამულეები აწაზეც დათანხმდნენ. სამაგიეროთ გლეხები შეჰპირდნენ თავის დროზე გადაეხადათ საიჯარო ქირა.

როცა კავშირების წარმომადგენლებმა გადასცეს გლეხებს თავიანთ მოლაპარაკების შესახებ, გლეხების სიხარულს საზღვარი არ ქონდა. საუბედუროთ ზოგან ცუდათ გათავდა საქმე და მემამულეებმა საიჯარო ფასის დაკლებას და კავშირებთან საქმის დაქერას არჩიეს სულ უარი ეთქვათ მიწების მიცემაზე და თავიანთი მიწები ცარიელი დასტოვეს.

მეორე ადგილას რომი კავშირის კრებას დაესწრო. აქ ლაპარაკი იყო წისქვილის საამხანაგოთ აღებაზე. წინათ ადგილობრივი მეწისქვილე ტყავს აძრობდა გლეხებს, რადგან სხვა წისქვილზე წასვლა მოუხერხებელი იყო მათთვის. გლეხებმა გადასწყვიტეს საზოგადო ხარჯით აეღოთ იჯარით წისქვილი და მთელი შემოსავალი საზოგადოებისთვის მოეხმარათ.

დაბა კორლეონში ადგილობრივ კავშირის მეთაურმა შემდგეგი უამბო როსის:

— ჩვენ კავშირში ექვსი ათასი ქალი და კაცი ითვლება წევრებათ, მარა მართლა რომ ვსთქვათ, თუმცა ჩაწერილი არ არიან, მარა ყველა სრულ წლოვანი ახალგაზრდები მონაწილეობას იღებენ კავშირში. სუყველა წევრები და არა წევრები ერთ-

გვარ მონაწილეობას იღებენ. მხოლოდ რამდენიმე მდიდრები დგანან განზე და კაკშირს ახლო არ ეკარებიან. ჩვენი კაკშირი ერთი წელიწადია რაც არსებობს და ვინც კი მასთან ახლო დგას, ყველამ აშკარათ შეიგნო მისი სარგებლობა, უფრო მეტათ ქალებმა, რომლებიც თავიანთ შეილებს ძუძუსთან ერთათ კაკშირების სიყვარულს აწოვებენ და პატროანებიდან უნერგავენ გულში მათ სარგებლობას. მაშასადამე ჩვენი კაკშირის წევრები ბავშვობიდანვე ეჩვევიან კაკშირების სიყვარულს. ქლებებს ეხლავე დიდი სარგებლობა აქვთ კაკშირებიდან. ბევრ შემამულებს ძალა დაატანეს და მიწები შეღავათიან ჰირობებში დაათმობინეს, რაც წინათ არას ღროს არ მომხთარა ჩვენმა. ზოგიერთი შემამულები კი, რომლებიც დიდი გვარიშვილები და მდიდრები იყვნენ, დღესაც უარზე არიან და არას გზით არ უთმობენ გლეხებს თავიანთ მიწებს. მიზეზათ იმას ასახელებენ, რომ ზარალი გვაქვსო და ნამდვილათ მიზეზი კი მათი ზედმეტი თავმოყვარეობაა. ხომ თავი მოგვეჭრა, როცა ხალხი გაიგებს, რომ ჩვენ, ასეთი დიდი კაცები, გლეხების კაკშირებთან ვიჭერთ საქმესო, ფიქრობენ ისინი. იმდენათ სძლია მათ სულელურმა თავმოყვარეობამ, რომ გლეხებს არ მისცეს მიწა და დაუმუშავებელი დასტოვეს. ეს დიდ ზარალს აძლევს მათ და ბოლოს უთუოთ იძულებული გახდებიან ისინიც დაგემორ-

ჩილდენ.

— კარგო, მარა ეს გლეხებისთვის არა ნაკლები საზარალოა, ვიდრე მემამულეებისთვის— უთხრა როსამ—მემამულეებს კიდევ შეუძლიათ თავის შენახვა და აბა გლეხებმა როგორ უნდა იცხოვრონ, როცა არც მიწა ექნება და არც საშუალო.

— ჩვენ ამაზე ვიფიქრეთ და საშუალებაც გამოვნახეთ. ჩვენ გადავწყვიტეთ საზოგადო თანხიდან მოვსცეთ დახმარება გლეხებს. ჩვენ დიდი ხანია დაფაჩისეთ საზოგადო კა'ა, სადაც ეხლა ბლოკით გვაქვს ფუფი და პუჩი. რაც ჩვენი კასიდან დაიხარჯება ჩვენ მემამულეებიდან ვღებთ. როცა გაცხარებულნი მუშაობაა და მემამულეებს მუშა ხელი სჭირია ჩვენც არავის არ გავუშვებთ მათთან სამუშაოთ თუ დღეში მანეთ ნახევარი არ მისცა ქირა. ჩვენ ასე ვართ მოლაპარაკებულნი და კიდევ შევეასრულებთ შუა ერთმანეთს მხარი დაუჭირეთ. აქას წინათ მემამულეებმა დრო გვიშოვნეს და როცა კავშირს პური გამოგვეღია, არც მოგვეყიდეს და არც გვასესხეს პური. არც ვაციეთ არც ვაცხვლთ და საზოგადო პურის დუქანი გავადეთ და მემამულეებზე უფრო იფათ დავიწყეთ პურის გაყიდვა, კავშირის, წევრები ტყუილათ არ ეძახიან ერთმანეთს ძმეკი. ჩვენ ისე ვცხოვრობთ როგორც ნამდვილი ძმები. როცა რაზე უკმაყოფილება მოგვივა, ჩვენ

არც მთავრობასთან მივდივართ საჩივლელათ და არც სასამართლოში. ჩვენგვყავს ჩვენი არჩეული კაცები და ყველა ჩვენ საქმეებს ისინი განაგებენ.

ყველა ამაში ჩქარა დარწუნდა როსი. ერთ კვირა დღეს მან თავის თვალთ ნახა რამდენიმე კაცი, რომლებიც დადიოდნენ სამიკიტნოებში და სასადილოებში და წესიერებას თვალყურს ადევნებდნენ. როგორც აღმოჩნდა ისინი კავშირის არჩეული კაცები იყვნენ და დავალებული ჰქონდათ წესიერების დაცვა. როცა რომელიმე მათგანი შეამჩნევს, რომ ვინმე ძმათაგანმა ზედმეტი დალია ის მაშინვე მიდის მასთან და არიგებს შინ წავადეს გამოიძინოს, რომ უსიამოვნება რამე არ მუხდეს ვინმესთან. თუ მან წინააღმდეგობა გაუწია და ამ გვარმა რჩევამ არ იმოქმედა მაზე, მაშინ წესიერების დამცველნი ეუბნებიან, რომ ის ასეთი ქცევით ჩირქს სცხებს კავშირს და ეს კი საკმარისია, რომ ენა მუცელში ჩაუგდოს მთვრალ გლეხს და გ.მოათხიზლოს. ზოგიერთ კავშირებში თათქმის სამუდ. მოთ აღიკვეთეს გლეხებმა ყოველგვარი სასმელები.

ზევრი საინტერესო ამბები გაიგო კავშირების შესახებ როსიმ ბოსკოსაგანაც, როცა ერთათ მოგზაურობდნენ.

— ჩვენი კავშირი ეხლა ისეთ მტკიცე საფუძველზეა, რომ ჩვენ აღარავითარი შიში აღარ გვაქ, რომ როდისმე მისი დაშლა შესაძლებელი იქნება. ჩვენში

ეხლა საჩასი ათასი წევრი ირიცხება კავშირში და ყველას ხოჩ ვერ დაატუსაღებენ. თქვენ იტყვიან რომ მეთაურებს დაიჭერენო, მარა ამით რა გამოვიდა, ჩვენ ეს კარგათ გათვალისწინებული გვაქ და კავშირი რომ უთაოთ არ დარჩეს, წინდაწინვე არჩეული გვყავს საიდუმლო წინამძღოლე². იმათ პოლიცია არ იცნობს და ჩქარა ვერც იცნობს და თუ ჩვენ დაგვიჭერენ ისინი განაგრძობენ ჩვენ საქმეს. არ იფიქროთ, რომ ასე ადვილი იყოს განადგურება, როგორც მათ ჰგონიათ.

— ვგონე¹ მთავრობამ აქ განსაკუთრებული მოხელე გამოგზავნა—უთხრა რუსიმ.— რაზე გამოგზავნა ან რა გააკეთა?

— ცხადია რაც უნდა გაეკეთებინა. მობრძანდა აქ, მოელაპარაკა ადგილობრივ მოხელეებს, სამხედრო მთავრობას და მემამულეებს გამოჰკითხა მგლებს როგორ ცხოვრობენ მათთან ცხვრები. მოხელე ხომ მოხელეა, ან კი რა უნდა გაეკეთებია სხვა. ჩვენმა გლეხებმა კარგი ხანია ყოველივე რწმენა დაჰკარგეს მთავრობაზე. მათ კარგათ გაიგეს ვინ არის მათი მტერი და მოყვარე; დარწმუნდნენ, რომ მხოლოდ ჩვენ ვართ მათი ერთგული ამხანაგები და არა მთავრობა. ის მთავრობა რომელიც მხოლოდ მარტო მდიდრებისთვის არსებობს და მათთან ერთათ ხრავს მშრომელ ხალხს. გლეხებისთვის მარტო ის არის საკმარისი

რომ ჩვენ კეთილი გვინდა მათთვის, რომ მთავრობა სასტიკათ გვრევენის ჩვენ. ამა ქვეყნის ძლიერებს უნდოდათ, რომ ხალხი სიბნელეში ყოფილიყო. ეს ძალიან ხელსაყრელი იყო მათთვის, რამდენათაც ბნელ და განუერთარებელია ხალხი იმდენათ აღვილათ გააძრობენ ტყავს. ჩვენ მუდამ ჩავჩიჩინებთ ხალხს, რომ ძალა მათშია, მხოლოდ საჭიროა უკუნეთ სიბნელის გაფანტვა და გამოფხიზლება. დიდი ხანს არ გავა, რომ ხალხი ყველაფერს გაიგებს და მაშინვე დაიშობა ბრალი. ამას არც მთავრობა, მემამულეები და არც სხვა, ხალხის მკამლეები, არ მოვლოდნენ. თუმცა ეხლა მიხვდნენ ყველაფერს და ყურები გამოიჩიჩქნეს, მარა გვიანდა არის, ხალხი იღვიძეს და მისი ისევ დაძინება არავითარ ძალას არ შეუძლია. ხალხას გამოიღვიძებაში თვით მთავრობას და მემამულეებსაც მოუძღვით ღვაწლი. ისინი თავიანთი სასტიკი ზომებით თანდათან იმ გზაზე აყენებენ გლეხობას, რომ უკიდურეს მდგომარეობაში ჩავარდნილი გლეხი თვალებს ახელს და უტყუარ საშუალებას პოულობს თავის დასახსნელათ. მათ გამოფხიზლებაში სკოლებს, წიგნებს და გაზეთებსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს. გლეხობა სწორეგზას დაადგა და წინ მიდის, ძველი მონაზის დრო გაქრა და არასოდეს აღარ დაბრუნდება.

— თქვენ ბევრის სურვილი გაქვს-უთხრა რომსიმ—და ამ სურვილის სისრულეში მოსაყვანათ სა-

ქირია რომ მშრომელმა ხალხმა კარგათ გაიგოს რაშია ც არის საქმე. ეს კი ჩქარა არ იქნება. თქვენ ეს მითხარით ჯერ—ჯერობით მიახწიეთ რამეს თუ არა? რამდენიმე გააუმჯობესეთ მაინც თქვენი ცხოვრება?

—მართალია მთელ ჩვენ მიზანს ჯერ—ჯერობით ვერ მივახწიეთ მარა ეხლავე ვცთილობთ, რამდენ. თაც შესაძლებელია შევეუმსუბუქოთ გლეხებს დღევანდელი ცხოვრება. როგორც სხვაგან, ჩვენც გვაქვს საერთო კასა, ყველა ჩვენგანს შევაქვს იქ წელიწადში ათ შაურამდე. ვინც ერთათ შეტანას ვერ მოახერხებს იმას ნაწილ ნაწილათ შევაქვს. როცა რომელიმე ერთ ჩვენგანს გაუჭირდება ჩვენ ყველანი როგორც ძმები ისე ვეხმარებით. ვთქვათ მაგალითათ ვინმე ჩვენგანს ძროხა ან ხარი მოუკვდა, ყველა ძმები აგროვებენ თითო შაურს და ამხანაგი ამ ფულებით ახალ საქონელს ყიდულობს. ასე ვიქცევით ჩვენ სხვა უბედურების დროსაც, ავამყოფობის ან დაწვის დროს. გარდა ამისა ჩვენ გლეხები და მუშები ყველა საჭირო ნივთებს ერთბაშათ ვყიდულობთ და უფრო საღი და იაფათ გვიჯდება. ჩვენ ვაარსებთ აგრეთვე ანხანაგობებს, რომ მიწები იაფათ ავილოთ. ვიღებთ დიდ ნაწილს და შემდეგ ვიყოფთ ერთმანეთში. როცა ასე მიწის დაყოფა მოუხერხებელია, მაშინ ყველანი ერთათ ვმუშაობთ და შემდეგ სამართლიანათ ვყოფთ მოსავალს. კავ-

შირი ჩქერს მთელი წლით ექიმს, რომელსაც გადა-
ჭრილ ჯამაგირს უნიშნავენ. ის ვალდებულია ყვე-
ლას უფასოთ გაღწიოს საექიმო დახმარება. წამალს
რომელიმე ერთ აფთიაქის პატრონთან ვყიდულობთ
და როცა კავშირს ააქვს მასთან საქმე ნაკლებ ფა-
სში გვაძლევს წამლებს. არის ისეთი კავშირებიც,
რომელებიც ვექილებსაც მთელი წლობით ურიგდე-
ბიან, გადაჭრილ ჯამაგირს აძლევნ და ამისათვის
ის ვალდებულია ყველას უფასოთ უწეროს თხოვნე-
ბი, საჩივრები და სხვა. ჩვენ ვაარსებთ სკოლებს
მოზრდილობათვის, სადაც ვინც უსწავლელია წერა-
კითხვას ასწავლიან და ვინც წერა—კითხვა იცის იმას
ყველა კანონებს და წესწყობილებას აცნობენ. რო-
გორც ჩვენ, ისე სხვა ქვეყნებისას. ჩვენ ვცდილობთ
აგრეთვე რომ ჩვენი ძმები არ დაეხეტებოდნ სა-
მიკიტნოებში და ამისათვის კავშირები ზოგჯერ
ქირაობენ ცალკე სალხს, სადაც ყველა ჩვენები
იყრიან თავს, რომ ილაპარაკონ იმდროს და იმხიარუ-
ლონ. ამ გვარ სახლებში მუდამ ბლომათ გვაქვს
გაზეთები და წიგნები, გვაქვს სამკითხველოები და
ხან და ხან წარმოდგენებსაც ვმართავთ.

როსიმ ინახულა ბევრი ასეთი სახლები, ზო-
გიერთი რამდენიმე ოთახიდან შესდგებოდა და ლა-
ნაზათ მორთული იყო. კედლებზე მრავალ ადგილას
წარწერები იყო და ეს წარწერები მხოლოდ ემო-
ბა—ერთობის მოსაგონებელი იყო გლეხებისათვის.

შესვალ კარებთან სხვა და სხვა ფართლელობის ნიმუშები ეკიდა, აბრეშუმების, ხავერდის, ტილოს, მიტკალის და სხვადა ყველას ბოლოს ფასები ეწერა და ნაჩვენები იყო ადგილი სად შეიძლებოდა ამ ფასში ყიდვა. როგორც აღმოჩნდა ფასებს თურმე კავშირი ამტკიცებდა. ბევრ ადგილას დუქან—მაღაზიების პატრონები კავშირის წევრები იყვნენ ან პირობით ეკვრებოდნენ კავშირებს აღნიშნულ ფასებში გაეყიდათ საქონელი. ნიხრს კავშირი ადგნდა და დუქნების პატრონები ვალდებული იყვნენ დამორჩილებოდნენ.

ოთახებში გამოჩენილ ადგილას კავშირის დროშები ეკიდა ისეთივე წარწერებით, როგორც კედლებზე: ზოგან კედლებზე იმათი სურათები ეკიდა რომლებსაც მეტი ღვაწლი მოუძღვოდათ კავშირების დაარსებაში. სტოლებზე გაზეთები და წიგნები ელაგა, სადაც აღნიშნული იყო კავშირების სარგებლობა და საზოგადოთ ის რაც მშრომელი ხალხისთვის იყო საჭირო.

როსიმ სკადა მემამულეებთან ჩამოეგდო ლაპა-რაკი კავშირების შესახებ, მარა ისინი ისე გაბრაზებულენ იყვნენ, რომ ერთი სიტყვაც ვერ ეთქვათ ამის შესახებ. „ეს ნამდვილი ავაზაკების ბრბოა“—სიბრაზით ამბობდნენ მემამულეები—ბრიჯვი გლეხები ფიქრობენ, რომ მათ ეხლა ვერავინ ვერაფერს გაუბედავს, მარა იცოდნენ რომ სულ ასე არ იქნება.

არა შეჯდა მწვერი ხესაო. გლეხები უნდა გვიბედავდნენ წინააღმდეგობის გაწევას? ნახვენ ვისთანაც აქვთ საქმი და სხვა.

ეხლა მოგიყვები, ჩემო კეთილო მკითხველო, იმის შესახებ თუ რა მოუვიდა იმ გლეხთა და მუშათა კავშირებს, რომლებიც როსიმ ნახა და ასწერა.

რასაკვირველია კანონის ძალით კავშირებმა დიდხანს სვერ იარსებეს, მარა ამ ხნის განმავლობაში მათი რიცხვი საშინლათ გამრავლდა, 1892 წელს ინტელიგენციის და მუშა ხალხის კრებაზე ბოსკომ პირველათ უამბო მათ როგორ დაარსთა სიცილიაში გლეხთა კავშირები. ბოსკომ სთქვა, რომ კავშირები დღით დღე მატულობს და ისეთი სისწრაფით იზრდება, რომ ჩქარა მთელი ხალხი მიემხრობა მათო. ეს ამბავი ყველას ძალიან გაუკვირდა და არ სჯეროდათ. გავიდა ერთი წელიწადი და კავშირების წევრები 60 ათასზე ავიდა და კიდევ ერთი წლის შემდეგ უფრო იმატა...

კავშირებისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ გარემოებას, რომ პირველათ მთავრობა ყურადღებას არ აქცევდა და ხელს არ უშლიდა. კავშირის მეთაურებს აშკარათ შეეძლოთ სოფელ სოფელ სიარული და სახალხოთ უხსნიდნენ ყველას კავშირების სარგებლობას. ზოგიერთმა კავშირებმა თავიანთი გაზეთიც კი გამოსცეს. უმთავრეს მათგანს სახელით „საზოგადო სიმართლე“ ერქვა. ამ გაზეთში

სწერდენ ყველაფერს რაც გლახების, და მუშებისთვის იყო საჭირო, უხსნიდენ ყველაფერს გარკვეულათ. აქ სწერდენ მხოლოდ ნადვილათ ხალხის კეთილის მყოფელნი, ისეთები, რომლებსაც ხალხის ინტერესები ყველაზე მაღლა დაეყენებია. ამჟღავნებდენ ყველაფერს, ყველა უსამართლობას და უწესოებას. რომელსაც ხალხს აყენებდენ გაზეთებს გარდა სცემდენ სხვა და სხვა წიგნებს, რომლებშიც გლახების გაჭირება და ამ გაჭირებიდან დახსნის საშუალება იყო აწერილი. ძალიან გავრცელებული იყო ხალხში მაგალითათ ზოსკოს წიგნი „მუჴა ხალხის კავშირები“. აარსებდენ სამკითხველოებს და სკოლებს სადაც ხალხს წერა კითხვას და ანგარიშს ასწავლიდენ.

როგორც ჩვენშია ეხლა, ისეთი დრო წინათ იტალიაშიც იყო. როგორც ჩვენში, იქაც არავის შეეძლო სკოლა ან სამკითხველო გაეხსნა ან რამე კავშირი შეედგინა უკეთუ მთავრობისაგან ნებართვას არ აიღებდა. აღკრძალული იყო თავისუფლათ ბეჭდვა გაზეთების და წიგნების. ერთი სიტყვით ხალხი ყურ—მოჭრილი მონა იყო და რაც მთავრობისთვის სასიამოვნო არ იყო იმას ვერვინ იზამდა ასეთი დრო სხვა მრავალ ქვეყნებშიც იყო. ზოგან დიდი ხანია გავიდა ეს და ზოგანც ეხლა თან და თან გადის, მარა როგორც გამოგოცთიათ თავისუფლების მოპოება ხალხს ძალიან ძვირათ დაუჯდა. მარტო ჩვენში არ მომხდარა ასეთი ამბავი. ყველგან თითქმის, სადაც კი

ეხლა თავისუფლებაა, ბრძოლია მოიპოვა ხალხმა ეს თავისუფლება და ამისთვის ბევრი უმანკო სისხლი დაღვარა. იყო მართალია ზოგან, როგორც მაგალითათ იაპონიაში, რომ თვით მთავრობამ მისცა ხალხს ზოგიერთი უფლებები, მარა ამისთანა მაგალითი ძვირია. მთავრობა მუდამ ცთილობდა მაგრათ სჭეროდა ხელში ხალხი და მისი მონა მორჩილია ყოფილიყო. რომ თავისუფლათ ეცხოვრა მისი სისხლი და ოფლით და როცა რაიმე ლტოლვილებას შეამჩნევდა თავისუფლებისაკენ სასტიკ ზომებს ხმარობდა, მარა შეუძლებელი ვერ შესძლო და ბოლოს ხალხმა მაინც თავისი გაიტანა.

ხშირათ მომხთარა ხალხმე, რომ მთავრობას მიუცია ხალხისთვის თავისუფლება, მარა მერე დანაწები და უკანვე წაღება მოუხდონებია. ასე მოხდა სიცილიაშიც. მთავრობამ ყურადღება მიაქცია მემამულეების ჩივილს. დაინახეს რომ კავშირებმა ძალა მოიკრიბეს და მათ კარგს არას უქადდენ და მათ ასალაგმავათ ძალას მიმართეს.

ერთ დაბაში გლეხებს ჰქონდათ საზოგადო სახნავი, სათივე და საძოვარი. რაღაც მანქანებით ეს ადგილები მახლობელმა აზნაურებმა ჩაიგდეს ხელში. როცა ეს გლეხებმა გაიგეს შეიკრიბენ ერთათ და წყნარათ წავიდენ თავიანთ ადგილისკენ, არავითარი უწესოება არ მოუხდენიათ ისე გარეკეს აზნაურების ბიჭები და თავიანთი მიწა უკანვე დაიბრუნეს.

აზნაურებმა მთავრობას შესწიველეს და მთავრობამაც მაშინვე სალდათები გამოგზავნა. გლეხები უარზე იდგნენ და არ უნდოდნათ მიწის დანებება. მაშინ ჯარის უფროსმა დაუყონებლივ უბრძანა ჯარს ესროლეთო. ჯარმა უფროსის ბრძანება ერთგულათ ასრულა, დაუშინეს თოფები უიარაღო, მშიდობიან ხალხს და ათი გლეხი მოკლეს. ეს ხმა ელვის სისწრაფით მოედო მთელ ქვეყანას. ხალხის წარმომადგენელთა პალატაში ერთმა გაბედულმა დეპუტატმა, სახელათ კოლაიანმა, საშინლათ გაჰკიცხა მთავრობა ასეთ საზიზღარ მოქმედებისთვის და უწინასწარმეტყველა, რომ უკეთუ მთავრობა ამგვარ გზას დაადგებ: ეს დიდ არეულობას გამოიწვევსო. მინისტრები თავს იმართლებდნენ და ამბობდნენ, რომ ეს უკაბედათ მოხდაო, მარა არ გასულა დიდი ხანი, რომ ასეთივე ამბავი დაბა კასტელვეტრამოშიც მოხდა.

ასე გამოდირდა თითქო მთავრობას განგებ უნდა ხალხის გაბრაზებაო. რა უნდოდა ექნა ამით მთავრობას? აი რა: მთავრობას უნდოდა აეკრძალა ქვეშირები. ტყუილ უბრალოთ ამის სისრულეში მოყვანა შეუძლებელი იყო. საჭირო იყო რამე მიზეზი და აი მიზეზიც იშოვეს. დაატყვევეს ბევრი კავშირის წინამძღოლები და სხვა და სხვა ცილი დასწამეს. ზოგს ამტყუნებდნენ ვითომ გლეხებში არეულობას ახდენსო და ზოგსაც ვითომ ავაზაკთა ბრბოს მეთაური იყო, მარა როცა სასამართლოში გაიჩინა საქმე ამით

არაფერი გამოდნა. ზოგი გაამართლეს და ზოგსაც მცირე სასჯელი მისცეს. ერთ ადგილს ყოველივე კანონს გარეშე დაიჭირეს მრავალი გლეხი, მხოლოდ იმიტომ რომ თორმეტ სოფელს გადაეწყვიტა არ ემუშავნათ მებატონეების ადგილზე უკეთუ ფასს არ დაუკლებდენ. ზოგიერთ ადგილებს სხვა და სხვ მოსახრებით პოლიციელები ურცხვით შედიოდენ კავშირების შენობაში, ჩხრეკდენ ყველაფერს, გლეჯდენ დროშებს და ამტვრევდენ იქაურობას. ასეთმა ზომებმა მაინც ვერ გასჭრა გლეხებზე. როცა მათ დაინახეს როგორ ეჯავრებოდათ მთავრობას და მემამულეებს მათი კავშირები, მათ უფრო მეტათ შეუყვარდათ ისინი და მზათ იყვენ თავი გაეწირათ მათთვის. როცა რომელიმე კავშირის წინამძღოლს ან წევრს დაიჭერდენ, დარჩენი გლეხები დახმარებას უწევდენ როგორც ჭათ ისე მათ ცოლ-შვილს; უკეთუ სასამართლო დამნაშავეს დააჯარიმებდა, ხელათ აგროვებდენ ფულს და იხდიდენ.

1892 წელს ოქტომბეში ორ ადგილს ერთხმათ აირჩიეს გლეხებმა დეფელჩიე თავიანთ წარმომადგენელათ პალატაში. ამ წლის ბოლოსვე აირჩიეს მთელი კუნძულისთვის უმთავრესი ანუ ცენტრალური კომიტეტი. ამ ცენტრალური კომიტეტის წყალობით ყველა კავშირებს ერთი მეორესთან დამოკიდებულება ჰქონდა. ამ კომიტეტში წევრებათ სახალხო საქმისთვის ნამდვილი თავდადებული პირები იყვენ.

1893 წელს სექტემბერში ყველა კავშირების წარმომადგენელთა კრებ[●] მოხდა. ერთ ადვილას შეიკრიბენ მადნებში მომუშავე მუშების კავშირების წარწამომადგენელნი და მეორე ადგილას გლეხების, მოიჯარადრეების და მოჯამაკირეების კავშირის წარმომადგენელნი. ამ კრებებზე ყველამ ერთხმად დაადგინა, რომ ერთი მეორისთვის მხარი დაეჭირათ, ყველანი შეერთებულიყვენ მთელ კუნძულზე, როგორც ერთი კაცი და თავგამოდებით დაეცვათ თავიანთი ინტერესები.

საკბედუროთ ერთმა შემთხვევამ მთავრობას ძალიან შეუწყო ხელი თავის აზრების განხორციელებაში. 1893 წელს მთელ სიცილიაში მოუსავლობის გამო შიმშილობა დაიწყო. მთავრობამ, იმის მაგიერ, რომ დახმარებოდა დამშეულთ, დრო იშოვნა და ძალა დაატანა სახელმწიფო გადასახადზე. ხალხმა მოთმინება დაჰკარა. დეკემბერში მრავალ ადგილას შეიკრიბა ხალხი და ყველგან „ძირს გადასახადიო“ გაჰყვიროდენ. სიტალიის ყველა ქალქებში, ქალაქის განაპირა, სადაც გზა ჩადის, ყველგან ხარჯის ამკრეფთა სახლებია, რომლებმაც თვალყური უნდა ადევნონ, რომ სოფლიდან უბაჟოთ რამე სანოვაგე არ ჩაიტანონ. გაბრაზებულმა ხალხმა მრავალ ადვილას გადასწვა ასეთი სახლები.

მეთაურები თავ გამოდებით ცდილობდენ, რომ შეეჩერებინათ როგორმე აღელვებული ხალხი. მათ

ეშინოდათ, რომ მათი ახალ დაწყებული საქმე არ ჩაშლილიყო. რადგან კავშირები ახალ დაარსებული იყო, ზოგიერთმა წევრებმა კარგათ არც კი იცოდნენ როგორ უნდა შეეცვალათ სახელმწიფო წესწყობილება. გარდა ამისა მარტო სიცილიას რა უნდა ექნა ამით არაფერი არ გამოვიდოდა თუ კი დანარჩენი ნაწილებიც მხარს არ დაუჭერდნენ.

ამ მოსაზრებით მეთაურნი მთელი თავისი ძალღონით ცდილობდნენ დაეშალათ ხალხისთვის სახლების წვა. ვინც ცოტა შეგნებული იყო, დაუჯერა მათ და იმათ კი რომლებსაც არაფერი გაეგებოდათ ყურიც არ ათხოვეს მეთაურებს და თავიანთ საქმეს განგრძობდნენ. უსწავლელ და გაუნათლებელ გლეხებს ასე ეგონათ, რომ აღგილობრივი მთავრობა გვავიწროებს, თორემ უმაღლესი მთავრობა და მასთან ერთათ მეფე მუდამ ჩვენი ერდგული და მწყობრელიაო. ისინი ვერ ხედავენ მთავრობის ხრიკებს. იმათ ეგონა, რომ პოლიციელების წინააღმდეგ, რომ ავდგეთ არაფერიც არ იქნება, რადგან თვით პოლიციელები მეფისა და მინისტრების წინააღმდეგ მიდიანო. ამ მოსაზრებით გონება დაბნეულ გლეხებს დროშების მაგიერ გამოჰქონდათ მეფისა და დედოფლის სურათი და მიდიოდნენ ხარჯის ამკრეთა სახლების დასანგრევათ. წათამამებულის გლეხები დაცუნ ხარჯის ამკრეთა უმთავრეს გამგეობის სახლს, რაც შიგ ნახეს ყველაფერი გაანადგუ-

რეს, ყველა საბუთები დახიეს და სახლი დაანგრიეს. მთავრობასაც ეს უნდოდა. სიცილიაში ჯარი გაიგზავნა. სიცილიის ქალაქ პადერმოში ჯარს ქუჩაში, ძონძებში გახვეულნი, მშიერ—მწყურვალი, უიარალო მუშები შეხვდა. მოინდომეს ხალხის გაფანტვა, მარა ვერ შესძლეს. მაშინ რასაკვირველია თოფები იშიშვლეს და აფიცრის ბრძანებით უგუნურმა სალდათებმა უიარალო ხალხს ტყვიები დაუშინა. პირველი რიგიდან რამდენიმე კაცი დაეცა მიწაზე. მათში ქალები და ღრმათ მოხუცებული კაცებიც ერიენ. ამ საზიზღარმა ამბავმა ხალხი უკიდურეს წერტილამდე მიიყვანა. მისი შეჩერება შეუძლებელი იყო. გაბოროტებული ხალხი ეცა და რაიაც კი შეიძლებოდა შეიარაღებულ სალდათებს ყოველ მხრიდან სეტყვასავით დაუშინეს, შეშის ნაჭრები, ქვები, ჯოხები და სხვა. ბევრჯერ, თოფ-რევოლვერებით და ხმლებით შეიარაღებული სალდათები ვეღარ უძლებდენ ხალხის იერიშს და უკან იწევდენ. საშიშარი სანახაობა იყო. ამ ამბავმა მთავრობას ძილი დაუფრთხო. მოხდა ფიცხელი განკარგულება და კუნძულზე თითქო მტრის ქვეყანაში, სამოცი ათასი სალდათი გაგზავნეს, ერთი გენერლის მეთაურობით, რომელსაც განუსაზღვრელი უფლებები მიანიჭეს. გენერალს შეეძლო ყველაფერი ექნა რაც მის სულს და გულს სურდა. ის მთელი კუნძულის უფროსათ დაინიშნა და ადგილობრივი მთავრობა

მას უნდა დამორჩილებოდა. კუნძულზე ჩქარა ალყის შემორტყმის წესები გამოცხადდა; აღიკრძალა ქუჩაში თავის მოყრა და ლაპარაკი. ყოველ-ქალაქში და დიდრონ სოფლებში სალდათები დადიოდნენ საყარაულოთ. სალდათები გლეხებს ჩაუყენეს სახლებში. რა მდგომარეობაში ჩავარდებოდნენ გლეხები თქვენზე კარგათ, როგორც გამოცდილებზე ჩემო მკითხველო, აბა ვიღას ეცოდინება. უგუნური სალდათები ყოველივე საზიღრობას ჩადიოდნენ, დაატუსაღეს სამოცი ათას კაცამდე. მათში კავშირების ყველა მეთაურები მოყვეს. სოციალისტური გაზეთები ერთბაშით დახურა. წიგნები თუ ვინმეს ჰქონდა ყველას ართმევდნენ სადაც კავირები ან ამხანაგობები იყო ყველა მიანგრ-მოანგრის და წევრები დაატუსაღეს. დატუსაღებულები სამხედრო სამართალში მისცეს. ფეხ ქვეშ გათელეს კანონი, უფლება და ზოგი ციხეში ჩაამწყვდიეს და ზოგიც კატორღაში გაგზავნეს.

უმთავრესი წინამძღოლნი დეფელიჩე და ბოსკო, მათი ამხანაგი ფერრო, ექიმი ბარბატო და ვექილი მონტალო განსაკუთრებით გაასამართლეს. მათ კარგათ იცოდნენ თუ რა დღე როელოდათ. იცოდნენ, რომ მათ მხოლოდ ფორმის გულისთვის ასამართლებდნენ თორემ სასჯელი წინ და წინ გადაწყვეტილი ჰქონდათ, და ამიტომ სრულებით არ ცდილობდნენ თავის გამართლებას, მით უმეტეს ისეთ მოსამარ-

თლებთან, რომლებიც მხოლოდ მთავრობის და მემამულეთა ლაქიები გამზდარიყვენ. ყველა ეს კარგათ იცოდენ წინამძღოლებმა და ლაპარაკობდენ სასამართლოში მხოლოდ იმიტომ, რომ მათი სიტყვები ხალხს გაეგონა ისე ლაპარაკობდენ თითქო მათ კი აღარ ასამართლებდენ ისინი ასამართლებენსხვებსო. მათ წარმოსთქვეს ყველაფერი რაც კი გულში ჰქონდათ, რასაც კი გრძნობდენ. მათ საშინლათ ვაჭკარიცხეს მთავრობა, ხალხის უბედურებას, სიღატაკეს, ხალხის—ყოველივე უფლების ფეხქვეშ გათელავს, საზიზღარ მოქმედებას, ისინი პირდაპირ მთავრობას აბრალებდენ. ისინი არაფერს არ ზალავდენ და აშკარათ ამბობდენ რა საშვალეებისთვის უნდა მიემართათ მათ ამ უბედურობისაგან თავის დასახწევათ.

როგორც მოსალოდნელი იყო მეთაურები სასტიკათ დასაჯეს. მათ გადაუწყვიტეს 12-დან 16წლადი ციხეში ჯდომა. როგორც სამხედრო სასამართლოს თავჯდომარემ განაჩენი ხელში აიღო და უნდა წაეჭითხა, ხელები აუკანკალდა, ხმა ჩაუწყდა დიღხანს ენა ვერ დაეძრა. ეტყობოდა რომ ბოლოს მასშიც გაიჩუჩუნა ადამიანურმა გრძნობამ, მანც იგრძნო, რომ ასეთი სასტიკი სასჯელი ყოველ კანონის გარეშე იყო და სრულიად უდანაშაულო ხალხი უნდა დასჯილიყო. თუ კი სამხედრო კაცმა ეს იგრძნო, აშკარაა რას იგრძნობდა სიცილიელი გლეხები, ის გლეხები რომლებსაც მზე ამოსდიოდათ თავიანთ

წინამძღოლებზე. ამ საზარელმა განაჩენმა ისეთი გავლენა მოახდინა ხალხზე, რომ მათ ყურადღება არ მიაქციეს არც ალყის შემორტყმის წესებს, არც პოლიციას, არც არავითარ სასტიკ ზომებს, მოგროვდნენ სასამართლოსთან და დაიწყეს ყვირილი, მთავრობა იძულებული გახდა სალდათები მოეყვანა ხალხის გასათანტავათ.

მემამულეებმა, მდიდრებმა და მთავრობამ, თავისუფლად ამოისუნთქეს. ასე ეგონათ თითქო სამუდამოდ მოსპვეს გლეხთა მოძრაობა. ყველა მეთაურები ციხეში ჩასვეს, ზოგიერთი გლეხები თავიანთ სოფლებიდგან განდევნეს, კავშირები დაანგრის, ყველგან სასტიკი წესები შემოიღეს და ყველა ამის შემდეგ არხეინათ მოსვენებას მისცეს თავი იმ იმედით, რომ ისევ ძველებურათ ვიბატონებთ, გალატაკებულ ხალხს მონათ გავიხდით და მათი სისხლით და ოფლით განცხრომით ცხოვრებას მივეცემიო. მარა უმტყუნათ იმედმა, სასტიკმა ზომებმა გლეხებში ვერ ჩააქრო ის ცეცხლის ალი, რომელიც მათში დიდხანია ენთო. ვერავითარმა ჯალათურმა ზომებმა ვერ იმოქმედა გლეხებზე. რაკი ერთხელ იგემეს თავისუფლება, მათი ისევ მონობის უღელში გაბმა აღარავითარ ძალას აღარ შეეძლო. მათ აღარ შეეძლოთ ძველებურათ მემამულეების წინ ქედის მოხრა. წავიდა ის დრო როცა მშვიერი გლეხები ღმერთს მადლობას სწირავდნენ უკეთუ გამხმარ

პურს და წყალს იშოვნიდენ. ხალხმა გაიგო თავისი ძალა, მიხვდა, რომ ის პირუტყვი არ არის, რომ ყოველივე დამცირება და შიმშილ წყურვილი აიტანოს; გლეხებმა გაიგო რომ ის ისეთივე კაცია, როგორც სხვა, თუმცა ეს სხვა სხვისი ოფლით გამდიდრებულია. მთავრობამ დამებატონეებმა ჩქარა გაიგეს რომ იმედი გაუცვრუვდათ. მიუხედევათ იმისა, რომ დეფელიჩე და ბოსკო დატუსაღებული იყვნენ, ხალხი ქალაქებში და სოფლებში ერთხმად ირჩევდა მათ პატიოსან მოქალაქეთ სოფლების, ქალაქებისსამართველოებში და პალატის დეპუტატებათ. იტალიის მთავრობის სასამართლოს განაჩენის შემდეგ ხალხმა თავისი განაჩენი გამოიტანა. ხალხური სასამართლოს განაჩენი!?!..

საცილიის გლეხებმა და რუსებმა დადი შეცთომა დაუშვეს. ისინი დამარცხდენ, მარა ეს დროებით დამარცხება მათ შტმდევისთვის გაკვეთილათ გამოიყენეს. ამ გარემოებამ მათ თვალეტი აუხილა და აშკარათ დაანახა რატომ დამარცხდენ ისინი და თავის მიზანს ვერ მახწიეს. რა იტო მაჩეხი მათი დამარცხებას? ისინი ძრიელ აჩქარდენ, დაუფიქრებლათ, მოუხმხადებლათ ეჭბაშათ იერიში მიიტანეს მთავრობაზე და ის კი არ უფიქრიათ თუ რამდენათ ძლიერი იყო ის. მათ დაივიწყეს რომ ყველა მკამულეები, მღვდლები, სოფლის წურბელა ნდიდრეები, ვაქრები ფაბრიკანტები და ყველა მოხელეები,

ერთი ერთმანეთზე მაგრათ იყვენ გადახლართული და ერთ ავაზაკთა ბრბოს შეადგენდენ. მათ დაივიწყეს რომ ამ ძლიერ ბრბოსთან ჰქონდათ მათ საქმე. დაივიწყეს ისიც რომ ამ ბრბოს ძლიერი ყურმოჭრილი მონა, ჯარი ჰყავდათ ხელში. მართალია ჯარი იმავე გლეხებიდან და მუშებიდან სდგება, მარა მაგარი ის არაა რომ ხალხი შეუგნებელია და ვერ აჩვენებს ვინ არის მტერი და ვინ მოყვარე. სიცილიელ გლეხების დამარცხება იმან გამოიწვია, რომ ისინი აჩქარდენ, არ გაითვალისწინეს რა ხდებოდა მათი ქვეყნის სხვა მხარეებში და ბრძოლა გამოუცხადეს თავის მტრებს. იმ დროს როცა იტალიის დახარჩენ ადგილებში გლეხობას ეძინა და სრულიად შეუგნებელი იყო, სიცილიელთა გლეხებმა აღმართეს თავისუფლების დროშა და შედგარი იერიში მიიტანეს მტრებზე და თუ დროებით დასრცხდენ იმ მიზეზებით, რომ შეუგნებელმა გლეხობამ მხარი ვერ დაუჭირა.

მიუხედავათ დაშარცხებისა, გლეხთა მოძრაობამ ძლიერ დააფიქრა მთავრობა და იძულებული გახდა ის, სხვა ხერხისთვის მიეძმართა. რაკი ძალამ ვერ გასჭრა ხრიკებს მძმართა და გლეხებს ქონი მოუსვა თავზე; „დამშვიდდით დაწყნარდით ჩვენ მუდამ თქვენთვის ვზრუნავთ, დაგვაცადეთ და ყველაფერ შევლას მოგცემთ“ გაისმა მთავრობის გესლიანი ხმა. ის პირველათ შეუდგა იჯარის პირობების

ძლიერ დააფიქრა მთავრობა და იძულებული გახდა ის სხვა ხერხისთვის მიემართა. რა კი ძალამ ვერ გასჭრა ხრიკებს მიმართა და გლეხებს ქონი მოუსვა თევზე; „დამშვიდ ით, ჩვენ მუდამ თქვენთვის ვზრუნავთ, დაგვიცადეთ და ყველაფერ შელავათს მოგცემთო“ გაისმა მთავრობის გესლიანი ხმა. ის პირველათ შეუდგა იჯარის პირობებს ახალკანონების შემუშავებას. მას ეგონა, რომ ეს პარველი ნაბიჯი საკმარისი იქნებოდა, დაეჯერებია გლეხები, რომ მთავრობა მართლა ზრუნავდა მათთვის.

ორი წლის წინათ ერთხელ კიდევ ამხედრდა მუშა ხალხი იტალიაში, ამ ბრძოლაში მხოლოდ ქარხნის მუშებმა და ქალაქის ლარობმა ხალხმა მიიღო მონაწილეობა. ეს მოხდა ქალაქ ნილანში. როგორც წინათ ეხლაც სოციალისტები ცდილობდნენ შეემაგრებიათ ხალხი, არწმუნებდნენ, რომ დრო არ იყო, საჭირო იყო მეტი ძალის მოკრება, მარა მათ არ დაიჯერეს აღელვებული ხალხის შეჩერება შეუძლებელი შეიქნა. როგორც წინათ ეხლაც ამას ის შედეგი მოჰყვა, რომ მთავრობის ერთგულმა ჯარმა შესაფერი გამირობა გამოიჩინა და ორი დღის განმავლობაში განუწყვეტელი სროლა იყო და უიარაღო ხალხის სისხლის ტბები იდგა ქუჩებში.

გავიდა დრო ხალხი განვითარდა, შეიგნო რა იყო მისთვის საჭირო და საქმე სულ სხვა რიგათ

დეტალია. ეხლა რაც დრო გადის მშრომელი ხალხი იტალიაში მუშები და გლეხები ყოველივე სწავლას ხმარობენ თავსა წარმომადგენლები. გაიყვანონ პალატაში. ეხლა იქ ყველა საზოგადო და სახელმწიფო დაწესებულებაში მშრომელ ხალხს უყავს თავისი მომხრე. ეხლა მათ ძალაუფლებურათ ყურადღებას აქცევენ და ანგარიშს უწევენ. დღევანდელი მთავრობა იძულებულია დათმობის გზას დაადგეს. ჩქარა ხალხის წარმომადგენლები ისე გამაგრდენ პალატაში და იმდენი ძალა მოიპოვეს რომ ძალა დაატანეს სამინისტროს, რომელიც ხალხის სასარგებლოთ არაფერს აკეთებდა, გადამდგარი იყო. ახალ არჩევნების დროს ისინი შეუერთდენ ყველა მათ, რომლებიც თავისუფლების და მუშათა კლასის სასარგებლო კანონების მომხრე იყვენ. დადგა დრო როცა სიცილიელ გლეხებს თავისუფლათ შეეძლო კავშირების დაარსება. გახურდა მუშაობა, ყველგან. გლეხებიდა მოიჯარადრები შეერთდენ და დაარსეს კავშირები. იმის მაგიერ, რომ კერძოთ აეღოთ მიწები მემამულეთაგან, მათ შეიმუშავეს ერთი საიჯარო ნიხრი და სამუშაო დღის ქირა. არც ერთი გლეხი არ იღებდა მიწას მეტ ფასში და ნაკლებში არ მუშაობდა, რაც ნიხრში იყო აღნიშნული. მემამულეებს მეტი რა გზა ჰქონდათ უნდა დათანხმებულიყვენ კავშირების წინადადებაზე და არავინ დაექირავებიათ ისე უკეთუ ნიხრ-

ში აღნიშნულ ფასს არ მისცემდა. როცა ან მემამულე ან რომელიმე გლეხი აუღალატებდა კავშირებს და დაარღვევდა მის დადგენილებას ვაი მისი პრაღი, გლეხები უცხადებდნენ მას „ბოიკოტს“. არავინ მასთან არ მიდიოდა, არავინ არ ელაპარაკებოდა, არავინ არავითარ გაჭირვების დროს ხელს არ უმართავდა: ისე გაუბოძდნენ მას, როგორც შაჰი ჭირით შეპყრობილს, ის ცხოვრობდა ხალხში, მარამის გარშემო თითქო ხალხი არ ცხოვრობდა, მას არავინ არავითარ ყურადღებას არ აქცევდა, თითქო მის არსებობას ვერ ამჩნევდნენ; თუ გინდ სასიკვდილო ავით გამხდარიყო ვინმე მისას, თუ გინდა წყალში ჩავარდნილიყო და მხოლოდ ხელის მიწოდება ყოფილიყო საჭირო მის გადასარჩენათ, არავინ ხელს არ გაანძრევდა, თითქო არაფერი იყო. როცა ასეთი ძალა არ სჭრიდა ისეთ დღეში აყენებდნენ, რომ შიმშილით სიკვდილი ელოდა. არავინ მასთან სამუშაო არ მიდიოდა. მიწები დაუმუშავებელი რჩებოდა და ბოლოს ასეთი მემამულე იძულებული იყო მიეღო კავშირების პირობები.

არსებულმა კავშირებმა მაგალითი მისცეს იმ გლეხებს სადაც ჯერ არ იყო კავშირები და მათაც დაიწყეს დაარსება.

რამდენიმე წლის წინათ მანტუანის ოლქში შეიკრიბენ 126 კავშირის წარმომადგენლები და დაარსეს ამ ოლქის საზოგადო საგლეხო კავშირი.

პირველ დღესვე კავშირში ჩვიდმეტი ათასი წევრი აღმოჩნდა.

ასეთმა კავშირებმა სხვა მრავალ ადგილებსაც მოკიდა ფეხი ბოლოს მთელი იტალიის გლეხობამ, მოიჯადრებმა და მოჯამაგირებმა მოინდომეს ერთი საზოგადოებრივი კავშირის დაარსება, რომ თავიანთი წარმომადგენლები გაეყვანათ პალატაში და სხ. ქ. ბოლიონში 1901 წელს მოხდა სოფლის ყველა კავშირების წარმომადგენელთა დიდი კრება, აღმოჩნდა, რომ მარტო იმ კავშირების წევრებათ, რომლებსაც წარმომადგენლები გამოგზავნეს ას ორმოცდა ათი ათასი მუშა ირიცხებოდა. ამ ამბავმა დიდათ იმოქმედა გლეხებზე. მათ იმედი გაუღვივდათ გულში. ასეც უნდა მიმხდარიყო. მართალია ბევრია ისეთი გლეხი, რომელიც აშკარათ გრძნობს თავის გაჭირვებულ მდგომარეობას, ხედავს თავის სიღატაკეს, გრძნობს რომ შეიძლება ამ უბედურობის თავის დახსნა, მარა ხმა ვერ ამოუღია, რადგან ერთია და ერთმა რა უნდა გააწყოს. გლეხების წარმომადგენელთა კრებამ კი აშკარათ დაანახა ყველას, რომ ისინი მარტონი არ არიან, რომ იტალიის ყოველ კუთხეში გლეხებმა წამოყვეს თავი, წელში გაიმართენ და პირდაპირ თვალეში შეხედეს ცხოვრებას; შეიგნეს რომ დროა მათაც ადამიანურათ იცხოვრონ. შეიკრიბენ გლეხები და გამოჰკითხეს ერთი მეორეს ვინ როგორ იბრძოდა,

რა საშვალებას ხმარობდა, რომელი საშვალება უფრო გამოსადეგი დარჩა და რომელი არა. ერთის მაგალითი მეორემ გამოიყენა სამერმისოთ, მეორეს მესამემ და ასე ამ გვარათ კრების გათავების შემდეგ გლეხები გამხნევებული წავიდენ თავთავიანთ ადგილას და მთელ იტალიას მოჰფინეს ამბავი იმაზე, თუ როგორ წინ იწევდა გლეხთა საქმე.

კრების გათავებამდე გლეხების წარმომადგენლებმა გადასწყვიტეს დაეარსებიათ მთელი იტალიისთვის ერთი მიწის მუშათა კავშირი, რომლის შემწეობით იმათ დამოკიდებულება ექნებოდათ ყველა კავშირებთან, ექნებოდათ თავიანთი გაზეთი და ამგვარათ მთელი იტალიის სოფლის მუშა მჭიდროთ შეკავშირებული იქნებოდა.

წავიდენ თავთავიანთ ადგილას წარმომადგენლები და დაიმედებულნი მეტის სიმხნით და ენერგიით შეუდგენ საქმეს. კავშირების საქმე ძალიან სწრაფათ წავიდა წინ. მაგალათათ პავლიანის ოლქში 1901 წელს ოკტომბერში სულ ოცდა ათი კავშირი იყო ორი ათასი წევრით, წლის ბოლოს კი კავშირების რიცხვი სამოცამდე ავიდა და წევრებმა რვა ათასს გადაამეტა. გლეხების კავშირებს მჭიდრო და ძმური დამოკიდებულება აქვს ქალაქის მუშათა კავშირებთან. სოფლის მუშებმა კარგათ იციან, რომ როგორც მათ ისე ქალაქის მუშებს ერთი საერთო მიზანიაქვთ, შრომის განთავისუფლება. რო-

გორ უწყობენ ხელს ერთმანეთს ეს კავშირები, ამის შემდეგი მაგალითი გვიმტკიცებს: ამას წინათ ქალაქის მუშები გაიფიცენ. გაფიცვა იმდენხანს გაგრძელდა, რომ მუშებს ცუდი დრო დაუდგათ, მოთმენა აღარ შეიძლებოდა, საქმელი აღარ ჰქონდათ. რაც უნდა ყოფილიყო გაფიცვა უნდა გაგრძელებულიყო. რადგან ხაზინების საქმეც ბევრზე ეკიდა, იმათი საქმეც ცუდათ იყო და შესაძლო იყო მათი დამარცხება, უკეთეს გაფიცვა კიდევ გაგრძელებოდა რამდენიმე ხანს. გაიგეს თუ არა ეს მახლობელმა გლეხებმა ხელათ გადასწყვიტეს დახმარებოდენ თავიანთ ძმებ მუშებს და დაეხსნათ გაჭირვებიდან. ხელათ დააგირავეს მიწები, დააგირავეს პური და აღებული ფული მუშებს გაუგზანეს, რითაც ხელი აღუწყვეს მათ გამარჯვებას. ასე მოხდა მრავალ ადგილას. გაფიცულ ქალაქის მუშებს გლეხები აწვდიდენ სანოვაგეს სოფლიდან და ხელს უწყობდენ გაფიცვის გაგრძელებაში. რასაკვირველია არც ქალაქის მუშები არიან გულხელდაკრეფილი და რათაც კი შეუძლიათ მუდამ მზათ არიან დაეხმარონ თავიანთ ძმებ გლეხებს. ერთმაც და მეორემაც კარგათ იცის, რომ ქარხნის მუშა და მიწის მუშა გლეხი ორი მაშრომელი ძმაა და მათი ვალია ძმურათ იცხოვრონ და ღირსი და ღირსი შუაზე გაიყონ.

შეიძლება ბევრმა წელმა განვლოს სანამ სი-

ცილიელი გლეხი მიაღწევს თავის მიზანს, თავისუფლათ ამოისუნთქავს და იტყვის მეც ვცხოვრობო. შეიძლება იმ გმირებმა, რომლებმაც პირველათ დაიწყეს ბრძოლა ვერც კი ეღიროსონ ამ დროს, მართუ ისინი არა მათი შვილები და შვილის შვილები მაინც ეღიროსებიან. ისინი მაინც მიახწევენ ამ დროს, ისანი მაინც იგემებენ თავისუფალ, დამინურ ცხოვრებას, თავისუფლათ ამოისუნთქვენ და მათ გულში სამარადისოთ აღიბეჭდება იმ გმირთა სახელი, რომლებმაც სიცოცხლე გასწიეს საზოგადო საქმისთვის და მთელ კაცობრიობას ბედნიერება მოუბოვეს.